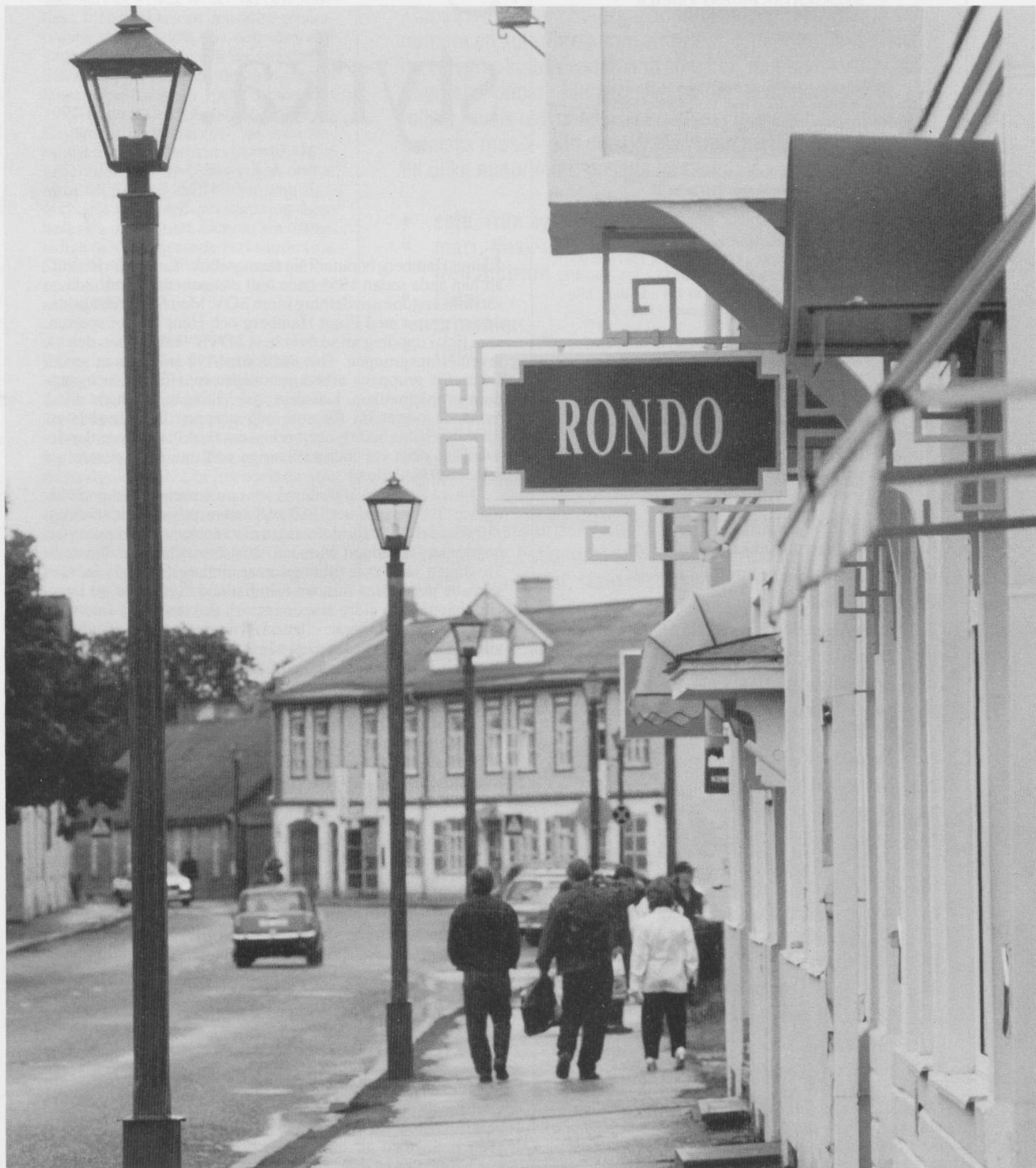

KUSTBON

NR 1
MARS
1998
ÅRGÅNG
55

FÖRBINDELSELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin
Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned, 113 54 Stockholm.
Öppetider: månd - onsd 9.00 - 14.00, torsd 9-14, 17-20.
Tel: 08-612 75 99. Fax: 08-612 77 85.

1998 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 270 kr helår.
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11 - 6.

Annonspriser:

1/1 sida (170 x 260 mm) 1.650:-, 1/2 sida (170 x 128) mm 900:-,
2 sp x 128 (112 x 128 mm) 650:-, 1 sp x 128 (54 x 128 mm) 400:-,
2 sp x 84 (112 x 84 mm) 550:-, 1 sp x 84 (54 x 84 mm) 350:-,
dödsannonser 400:-, bilaga minimum 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam · Lindbloms · Realtryck Stockholm 1998

INNEHÅLL

2. Ledaren av *Sven Salin*
3. Småfolkens vår på Kloostri Ait, Reval
4. Sovjetmilitären i svenskbygden.
Del 3 av *Göran Hoppe*
8. Kulturrenovering i Hapsal Av *Peter Nylander*
10. SONG:s sommarresa 3-8 juli 1998
11. Säljakt! Av *Seija Näsholm-Luther*
14. Mot Estand! av *Britt Engdahl*
17. Sista dagen, första resan. Av *Ingerun Norberg*
19. Ormsö fotograferat. Av *M. Hammerman*
19. En runöjala. Av *Ulla-Stina Rundgren*
20. Musik, musik och mycket mera.
Av *Ulla-Stina Rundgren*
21. Svenskbynsidan. Redaktör *Jörgen Hedman*
22. Arv på Runö. Av *Fredrik Österman*
23. Nyårsnatt i Hapsal. Av *Peter Nylander*
24. Svenska staten bekostar upprustning av
S:t Mikael i Reval. Av *Mattias Reinholdson*
24. Ett år på nätet. Av *Helene Ahlberg*
25. Altartavlan i Runö Nya kyrka
Av *Thomas Lorentz*
26. Föreningsnytt
27. Bok- och CD-anmälan
29. Dödsannonser
30. Familjenytt
31. Bemärkelsedagar

Omslag: *Postigatan i Hapsal. En nygammal belysning har nyligen satts upp i stan. På Rondo kafé är det trevligt att dricka kaffe. Foto: Peter Nylander.*

Enighet ger styrka!

Einar Hamberg berättar i sin memoarbok "Einar från Rickul" att han ända sedan 1951 hade haft en önskedröm att bilda en särskild ungdomsavdelning inom SOV. Men först 1982 bildades en grupp med Einar Hamberg och Hans Selin i spetsen, som fick i uppdrag att se över hela SOV:s verksamhet, den s k inventeringsgruppen. Det var främst två frågor som stod i fokus för gruppens arbete, nämligen lokalfrågan och ungdomsproblematiken. Lokalerna på Vikingagatan hade alltså redan då börjat bli för små och gruppen konstaterade att föreningen inte hade lyckats rekrytera särskilt många estlandssvenskar, som var födda i Sverige och inte hade personliga minnen från Estland.

En av de första åtgärderna som inventeringsgruppen vidtog var att i marsnumret 1983 av Kustbon utlysa en pristävling. Till gruppen hade förutom några rikssvenskar också knutits två ungdomar, nämligen Monica Ahlström och Inger Nemeth. Tävligen vände sig till ungdomar mellan 13 och 45 år, som saknade personliga minnen från Estland. Syftet var att intervjua närstående äldre släktingar och dokumentera intervjun med bandinspelningar eller skrivna berättelser. Tävlingsvillkoren upprepades sedan i några följande nummer av Kustbon och vid hembygdsgagen hösten 1983. Ett 30-tal bidrag strömmade in och pristagarna kunde under 1984 utses. Bidragen infördes sedan i boken "Estlandssvenskar minns".

I april 1984 bildades formellt ungdomsavdelningen inom SOV med en egen styrelse och Agnes Callenmark, som första ordförande. Ungdomsavdelningen antog under 1985 namnet Svenska Odlingens Nya Generation (SONG) och därmed var i praktiken en ny förening bildad.

Man kan naturligtvis så här i efterhand tycka att det var synd att det skulle bildas en ny, särskild förening bland estlandssvenskarna. Det innebar ju att resurserna och krafterna splittrades, men jag kan samtidigt förstå att ungdomarna inte ansåg att de fick tillräckligt gehör för sina idéer och förslag inom SOV:s dåvarande styrelse. En anledning till att inte särskilt många ungdomar engagerade sig i det estlandssvenska föreningslivet var säkert att många tyckte att verksamheten hade stelnat i sina traditionella former med årsmöten, hembygdsgagar och kyrkodagar. Det fanns alltför få aktiviteter som direkt appellerade till en yngre generation. Det behövdes därför en förnyelse.

SONG:s verksamhet

SONG:s verksamhet har haft en mycket stor betydelse för en vitalisering och utveckling av den estlandssvenska föreningsverksamheten. En genomgång av senare årgångar av Kustbon visar detta med all önskvärd tydlighet. Ganska snart efter intervjutävlingen bildades en lyrikgrupp, som hade till upp-

gift att samla in estlandssvenska dikter, både på dialekt och rikssvenska, både från tiden i Estland och från tiden i Sverige. Detta arbete resulterade senare i antologin "Speglar i minnenas hus". SONG har ordnat åtskilliga temadagar och kurser om bl a estlandssvenska folkdräkter, dialekter och estlandssvenskt hantverk, såsom notbindning, spetsknyppling etc.

Det estlandssvenska kulturarvet har hela tiden stått i centrum för SONG:s verksamhet – både teoretiskt och praktiskt. Idén har varit att den äldre generationen skall berätta för och lära den yngre generationen. För de yngsta har SONG ordnat julgransplundringar och lekar av olika slag. Inför minnesåret 1994 bildades en sångkör, som på ett förtjänstfullt sätt har fört den estlandssvenska sångtraditionen vidare till yngre generationer. SONG har också ordnat resor till Estland. SONG har naturligtvis varit först med att skapa en egen hemsida på Internet. Genom sin mångsidiga och engagerande verksamhet har SONG på olika sätt bidragit till en förnyelse av den estlandssvenska föreningsverksamheten.

Cirkeln sluts

Samarbetet mellan SOV och SONG har aldrig varit avbrutet, men har intensifierats fr o m förberedelserna för minnesåret 1994. Bland annat genom de gemensamma familjefesterna har vi lyckats nå och engagera flera generationer estlandssvenskar. Det har varit en stor glädje och tillfredsställelse att uppleva hur den äldre generationen uppträtt tillsammans med barn och barnbarn och i vissa fall barnbarnsbarn. Att få sjunga och leka och umgås tillsammans har betytt mycket för den estlandssvenska sammanhållningen och gemenskapen. Denna verksamhet måste fortsätta.

När nu SOV:s och SONG:s styrelser föreslår respektive förenings årsmöten ett samgående mellan SOV och SONG sluts cirkeln. Vi skall återigen bilda en sammanhållen estlandssvensk kulturförening. Detta betyder inte att ungdomsverksamheten skall upphöra, snarare tvärtom. Vi hoppas att ungdomarnas engagemang och idéer skall vitalisera och förnya hela föreningens verksamhet.

Genom att samordna våra ekonomiska och personella resurser hoppas vi skapa ännu bättre förutsättningar att rekrytera nya medlemmar – särskilt bland de yngre. Föreningen kan därigenom ännu bättre uppfylla sin uppgift "att vara en förbindelselänk mellan Estlands svenskar och deras ättlingar och att inom den yngre generationen estlandssvenskar väcka intresse för och sprida kännedom om estlandssvensk historia och estlandssvensk kultur". Vi hoppas att du som är estlandssvensk eller har estlandssvenska rötter vill engagera dig i detta arbete att förnya och utveckla föreningens verksamhet.

Sven Salin

SMÅFOLKENS VÅR PÅ KLOOSTRI AIT, REVAL.

Kloostri Ait är det 750-åriga dominikanklostrets visthus och numera en kulturkrog som anordnar konserter, danskvällar och diverse kulturevenemang som t.ex. flamencokvällar och ungerska dagar. Kloostri Ait stöder levandegörandet av folklig musik och dans. Flera gånger i månaden organiseras estniska musik- och danskvällar, men nu har turen kommit till olika minoriteter, bosatta i Estland:

- **setu, från sydöstra Estland**
- **mari, finsk-ugriskt folk från Sibirien**
- **judar**
- **armenier**
- **liver**

Söndagen den 10 maj är det estlandssvenskarnas tur på Kloostri Ait. Dagen kombineras med den svenska gudstjänsten några timmar tidigare.

12.00 Svensk gudstjänst i S:t Mikaelsskyrkan, Rütli 9.

15.00 Estlandssvensk dag på Kloostri Ait.

Styrbjörn Bergelt och Sofia Joons (stråkarpa, fiol och sång)

Filmvisning: Estlandssvenskarna förr och nu.

Öppen scen för tal, sång och musik.

Sovjetmilitären i svenskbygden

Del 3.
Av Göran Hoppe

Stora delar av de gamla estlandssvenska bygderna kom, som nämnts i tidigare delar av artikelserien, att utgöra gränsszon, inte bara för den estniska sovjetrepubliken, utan för hela sovjetimperiet. Det är naturligtvis detta som gjort området så hårt militariserat och att följderna av militariseringen kommer att påverka svenskbygderna under lång tid framöver. I den andra delen av artikeln behandlades dagssituationen på en del av de estlandssvenska öarna som en följd av militariseringen. I denna, den avslutande delen av artikelserien Sovjetmilitären i svenskbygden skall dels ytterligare något om situationen på öarna behandlas, dels går jag igenom fastlandsdelen av svenskbygden ur samma perspektiv.

Nargö har alltid legat strategiskt när det gäller försvaret av Reval och detta är anledningen till att ön gång efter annan evakuerats på sin civila befolkning och befästs med kanoner eller, som under senare år, med luftvärnsrobotar. Redan under tsar Peters dagar var ön evakuerad och invånarna före denna tid (1710-talet) därför i stort sett okända. De nargöbor som Erik Schmidt under senare år så förtjänstfullt kartlagt härstamningen för, invandrade alla till ön under 1700-talet. Under första världskriget var Nargö återigen evakuerad under några år och en del nargöbor bosatte sig då för gott i Sverige. Det gjorde att öborna redan 1939, när ofreden på nytt bröt ut, hade etablerade kontakter med Roslagen där vänner och anförvanter var bosatta. Den sovjetiska evakueringen från och med 1944 kom att in-

nebära stora förändringar på ön. Här lades förråd av minor upp och här baserade man en del mindre flottenheter för försvaret av Reval. På nordkanten av ön byggdes under Breszjnevs tid en luftvärnsrobotbas upp - med vad det kom att innebära. Samtidigt kom öns skogar att frodas och under 1990-talet har stora områden avsatts som naturpark - endast en mindre del av ön har reserverats för bebyggelse och kommer att återlämnas till de förkrigstida ägarna som ansökt om att få tillbaka sin egendom.

I samband med att sovjetmilitären drog sig tillbaka blev Nargö omtalat, eftersom man här fortfarande hade gigantiska förråd av sjöminor (ca 1000 st), vilka inte fick flyttas från ön då de var gamla och det hade inträffat olyckor med minor av denna typ på andra håll i Sovjet när de förflyttats. Ryssarna valde

därför att efterhand spränga minorna, några i taget, på ett ställe på ön dit de försiktigt förflyttades med lastbilar. I Reval fruktade man att alla minor skulle explodera på en gång, något som troligen kraftigt skulle ha påverkat staden. Processen var ytterst tidskrävande, förutom att den gav upphov till både kraftigt buller och utsläpp. Förmodligen hade man varit sysselsatt än i denna dag med sprängningarna om inte ändrade order utfärdats i samband med att avtalet om sovjetiskt trupptillbakadragande blev klart. Minorna fraktades trots allt iväg per fartyg till basen Lomonosov, strax väster om S:t Petersburg, där väldiga mängder av militär materiel från Estland hamnat och väl ligger och rostar. Miljömässigt lämnade man efter sig olika läckage efter robotar, motorfordon och efter minsprängningarna.

Robotbaser.

En viktig del av det sovjetiska gränsförsvaret utgjorde efter hand de luftvärnsrobotar som baserades i gränsszonen med ojämna intervall. Sådana baser kom därigenom naturligtvis att beröra svenskbygden. Förutom de två baserna på Packerhalvön, vilka redan behandlats, byggdes luftvärnsrobotbaser under 1960-talet upp på många ställen längs kusten. Två baser byggdes väster om Hapsal ut mot Rus, en byggdes på den s.k. Moa mellan byarna Sutlep och Klottorp i Nuckö socken, en byggdes vid Suurekivi mellan Neve och Vippal, en stor vid Keila-Joa, en på Nargö, en på

Övergivna bostadskaserner i Ämari, 1997.

Kaserner vid Paralepa-basen, 1993.

yttre delen av Vims-halvön omedelbart nordväst om Reval och ytterligare en i de gamla svenskbygderna längre österut, i nuvarande nationalparken Lahe-maa. Också nära cementstaden Kunda kom en bas att byggas upp.

Gemensamt för alla dessa baser var att de bestod av ett antal garage för de stora terränggående bilar på vilka robotarna var placerade (fordonen igenkänns från Röda Torget-parader i Moskva fram till 1980-talets mitt). Garagen var kamouflerade till kullar och baserna vanligen lokaliserade till mindre befolkade områden. Deras belägenhet torde ändå inte ha varit obekant för t.ex. NATO. Spaningssatelliter måste med lätthet ha kunnat upptäcka dem, liksom så mycket annat av de sovjetiska militära installationerna i svenskbygden. För ett knappt år sedan publicerades dock en karta över sovjetiska militärinstallationer i Estland i Svenska Dagbladet. Det sades i artikeln att kartan baserades på uppgifter från Pentagon, vilka i sin tur förmodligen byggde på dels satellitspaning, dels agentuppgifter. Kartan innehåller emellertid en rad felaktigheter, så av den att döma har tydligen inte NATO haft helt riktiga uppgifter.

Luftvärnsrobotbaserna bestod också av ett antal kasern- och kontorsbyggnader uppförda i det för hela sovjetsamhället så typiska byggnadsmaterialet silikatsten. Enligt personer som gjort sin värnplikt i Röda Armén långt från Estland var robotbaserna i stort sett identiska över hela Sovjet - de massproducerades på samma sätt som bostadshus till kolhoser eller i städerna. Antalet robotar vid en sådan bas är svårt att bedöma idag. När sovjetmiliteren drog sig tillbaka från Estland under 1993-94 sprängde man också stora delar av sina robotbaser, på en del håll så grundligt att det inte ens går att räkna antalet robotgarage. I normalfallet verkar det dock som om mellan 20 och 30 sådana garage funnits på en bas.

I dag är det inte några problem att hitta själva robotbaserna, även om rysarna sprängde flitigt innan de gav sig av. Det är tämligen omfattande arealer

Hangar vid flygbasen i Paralepa, 1993.

det är fråga om. Sutlepbasen omfattade 13 hektar medan basen vid den gamla svenskbyn Pullapää väster om Hapsal var hela 37 hektar, den vid Rus över 40 hektar medan den vid Keila-Joa omfattade hela 480 ha. Det skulle behövas stora återställningsprojekt för att på nytt åstadkomma en natur där som i framtiden kan locka t.ex. svamp- och bärplockare. Mycket av det byggnadsmaterial som lämnades, framför allt silikatsten, har återanvänts på andra håll, det finns t.ex. ett fritidshus i byn Persåker nära robotbasen vid Sutlepe, som helt byggts av sådant som hämtas från basen. Om man bortser från bristen på estetiska värden hos silikatstenen är det ju bra att baserna på detta sätt fragmenteras och sakta försvinner, åtminstone för oss som önskar att antalet sovjetiska militära minnesmärken skall minska i Estland.

Förutom att de utgör en estetisk miljöstörning utgör också de gamla robotbaserna en fara för t.ex. grundvattnet genom att där vanligen läckt robotbränsle och olja från fordonen. Just Sutlepbasen anses på länsmiljöenheten i Hapsal ha givit upphov till ovanligt stora läckage, vilka sakta förs västerut mot havet. För de baser närmare havet såsom i Keila-Joa, på Nargö, Vims, i Pullapää och Rus gäller att deras föroreningar redan nått Östersjön och blandats med allt annat elände i detta vårt nedsmutsade innanhav.

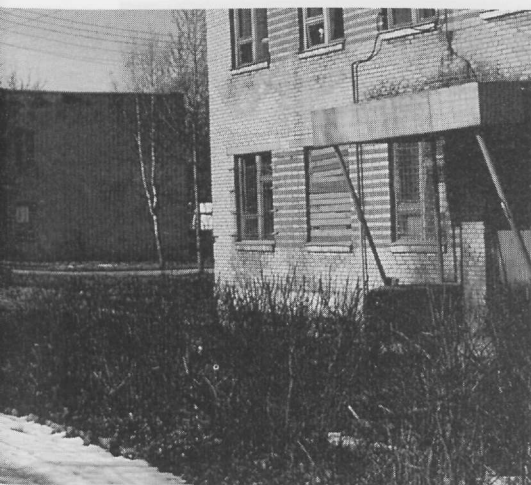
Förutom luftvärnsrobotbaser fanns också i svenskbygdens omedelbara närhet baser för medeldistansrobotar med kärnvapenladdningar av typen SS4 eller SS5. Leetse 2-basen på Packerhalvön förefaller att ha haft sådana robotar, som tidigare nämnts, men även i Pirsal, nära Valge Risti fanns en bas för medeldistansrobotar, med en räckvidd på 2000 km. Basen i Pirsal avvecklades i slutet av 1980-talet och området överlämnades till civila myndigheter, som en konsekvens av det avtal om förbud för medeldistansrobotar som regeringarna i USA och Sovjet undertecknade

1987. Även denna bas har gett upphov till stora utsläpp av robotbränsle.

Radarstationer och flygbaser.

Spaningen längs den sovjetiska gränzonen sköttes bland annat med hjälp av radarstationer, vilka låg ganska tätt, samt olika mer raffinerade system, t.ex. så kallade Early Warning - stationer som skall varna för kärnvapenanslag. Dessa är stora anläggningar och endast en sådan har byggts i Baltikum, i Skrunda nära den lettiska kusten i Kurland. Den basen är ännu inte avvecklade och är den enda i de tre baltiska staterna där fortfarande rysk militär tjänstgör, efter det att man lämnade ubåtsträninganläggningen i Rågervik (Paldiski) hösten 1995. I svenskbygden fanns två större radaranläggningar, i Spitham och i Pullapää väster om Hapsal, samt den i avsnitt två omnämnda signalspaningsanläggningen på Odensholm, vars antenner klara dagar syntes ända till Derhamn. Det säregna med radarbaserna var att de var delvis mobila, dvs radarantennerna var monterade på vagnar, vilka i sin tur var uppkörda på för ändamålet hopskyfflade cirka 10 meter höga jordkullar för att få större räckvidd. I sådana kullar väntar för närvarande byn Spithams matjord på att återföras till sina åkrar när och om de åter kommer att brukas. Totalt omfattade radarbasområdet vid Spitham ungefär 20 hektar. I Pullapää har, under de år som gått sedan basen lades ned 1993, flera radarantennkullar fraktats bort som fyllnadsmaterial och landskapet börjar sakta återta sitt gamla utseende. Radarbaserna omfattade naturligtvis också en del olika byggnader, kaserner, garage och kontorslokaler förknippade med själva spaningen. Någon större miljöfara utgör de inte idag annat än estetiskt, förutom naturligtvis genom de oljeläckage som ägt rum vid samtliga sovjetiska baser där man överhuvudtaget haft fordon stationerade. Dessa läckage borde saneras om det funnes resurser härtill.

I svenskbygden eller dess omedel-

Den numera nedbrända huvudbyggnaden vid Kiltas, 1993.

bara grannskap fanns också två flygbaser för jaktflyg, den ena vid Ämari, strax söder om Packerort och med infart norrut från stora vägen Linnamäe - Kajal (Keila) och den andra vid Paralepa, strax väster om Hapsal. Flygbasen vid Ämari var den som längst användes av sovjetmakten, ända till uttåget hösten 1994 medan Paralepabasen övergavs våren 1993. Estniska staten har övertagit Ämaribasen, som användes bl.a. i somras under den stora PFP-övningen med centrum i Rågervik. Den är en av de få tidigare sovjetiska baser som allmänheten inte har tillträde till. Komplexet omfattar förutom start- och landningsbanor också kaserner, administrationsbyggnader och de karakteristiska grästäkta kamouflerade hangarerna i betong med jordtäckte ovanpå, avsedda för ett flygplan styck. Dessutom finns i anslutning till flygbasen någon km söder om denna en liten egen stad av bostadshus för officerare och deras familjer. Denna stad är idag i huvudsak obefolkad, fem-sexvåningars bostadshus står tomma mitt ute i tallskogen. Några av husen är fortfarande bebodda av ryska familjer som stannat kvar, det finns en affär och litet sysslolöst, halvt hotfullt folk på gatan. Vad som skall

hända med detta nästan öde samhälle är okänt. Kajal kommun torde ha en del annat att reda upp.

Paralepabasen är betydligt mer lättillgänglig - alla som åkt till Rus för att ta färjan till Dagö eller Ormsö torde på vänster sida ha sett både kaserner och hangarer. De som åkte här före 1993 bör också ha sett sovjetiska jaktplan uppställda på plattan utanför hangarerna, vilka är byggda i grupper om fyra-sex på olika håll i anslutning till den 3 km långa start- och landningsbanan och det omfattande systemet av taxibanor och bilvägar. Vad resenärerna till Rus troligen inte tänkte på, var det nästan lika omfattande systemet av baser norr om vägen - radarbasen och de två robotbaserna som nämnts ovan, förutom en del garage och annat fyllde nästan hela området mellan Paralepa badstrand och färjeläget vid Rus, men var väl dolt av ett skogsparti mot vägen.

Paralepabasen byggdes upp under 1960-talet på domäner som tidigare utgjort två herrgårdar, Weissenfels och Lindenhof, på svenska Kiltas hove och Ungershove. Redan 1939 hade ryssarna ett tillfälligt krigsflygfält här. Huvudbyggnaden på Kiltas integrerades med flygbasens administrativa centrum me-

dan huvudbyggnaden på Ungershove, som ligger alldeles längs vägen mot Rus, fick bli kvar i det halvfärdiga skick som det lämnats i när innehavarna, medlemmar av familjen Ungern-Sternberg, fick avträda godset i samband med den estniska jordreformen efter 1920. Under mellankrigstiden innehades Ungershove av en av bröderna Väeden från Ridala, Villem, som var krigshjälte från estniska frihetskriget. Hans tre övriga bröder vara alla bosatta på Ormsö; Karl hade krog och affär vid Magnushof och dessutom den hamnkrog vid Gamla Hamnen i Hapsal som nu kommer att ingå i Aibolands Museum, Leo hade affär i Hullo och August, som också bodde vid Magnushof, drev båttrafik mellan Hapsal och Ormsö, närmast före kriget med en ursprungligen finsk insjöångare, som döptes om till Vormsi. Tre av bröderna deporterades 1941, endast August klarade sig och överflyttade 1944 till Sverige med sin familj.

Övriga byggnader vid herrgårdarna försvann snabbt och i stället byggdes i närheten av Kiltas en rad nya hus, kaserner, flygledningstorn, administrationsbyggnader och garage för alla de fordon som behövdes vid den permanenta flygbasen. Längre västerut, vid Ungershove, uppfördes en del garage och en panncentral, vars skorsten man ännu kan se rester av. Verkstäder för flygplanen byggdes väster om kasernområdet, mellan detta och Ungershove längs vägen mot Rus. Stora delar av komplexet byggdes i silikatsten - detta var före de stora betongelementens tid. Totalt omfattade flygfältet närmare 800 hektar - till det kom områden med flygfyrar vid Rus och Valgevälja på ytterligare några hektar. Något separat bostadsområde för officerarna och deras familjer byggdes inte direkt i anslutning till flygbasen på så sätt som vid Ämari. Det blev i stället småstaden Hapsal som "lyckliggjordes" med de sovjetiska flygarfamiljerna, som bodde i olika flerfamiljshus i närheten av det sovjetiska köpcentret Kaubamaja. Husen med adresser Lihula maantee 1,

Ett sovjetiskt jaktplan (Mig 21) som ikon utanför Paralepa-basens huvudbyggnad, 1993.

Tamme 15-19, Tallinna maantee 1-6, Metsa 12, Niine 27 och Põhisepa I med flera innehades av krigsmakten och uppläts uteslutande för militärfamiljer. Efter det ryska tillbakadragandet har lägenheterna i dessa hus privatiserats och många sålts till vanliga inbyggare i staden.

Ännu under Sovjets sista år hem-söktes Hapsal ständigt av vrålen från jaktplanen från Paralepa som lågflög över staden utan någon som helst hänsyn till de civila verksamheterna eller invånarnas husfrid. Först när tillbakadragandeavtalet blev klart spred sig åter det gamla lugnet över den lilla staden och den kunde sakta vakna upp ur mardrömmen. Idag kan man knappt tro att det för bara fem år sedan det vimlade av sovjetiska flygofficerer på stadens huvudgata Posti tänav och på bussarna mot Rus.

I likhet med de andra sovjetiska flygbaserna i Estland har den vid Paralepa gett upphov till miljöstörningar, främst i form av utsläpp av jetbränsle, men också olika läckage från diverse motorfordon och värmecentraler har förekommit. Jetbränslet är inte ett så stort problem här som t.ex. vid flygbasen i Tapa, där man räknar med att det skall ta 30 år att rena grundvattnet och där koncentrationen i grundvattnet var så stark att det gick att antända innehållet i dricksvattenbrunnar på avsevärda avstånd från flygbasen. Inom ett 16 kvadratkilometer stort område vid Tapa är grundvattnet otjänligt och ett fritt bränsleskikt ovanpå grundvattnet har på sina håll varit 5 meter tjockt. Anledningen till dessa stora utsläpp sägs vara att man i sovjetflyget räknade flygtimmar via bränsleförbrukningen och att det smidigaste för piloterna, som ville ta det lugnt, därför var att pumpa ut bränslet på marken. Kanske är det en vandringssågen, otvetydigt har det dock förekommit jätteläckage vid alla flygbaser i Estland. Det troligaste är väl att läckagen härstammar från flygbasernas bränslededpar. Vid Paralepa har närheten till havet gjort att utsläppen ganska snabbt hamnat i Östersjön och därför nu inte betraktas som något större problem av den lokala miljöförvaltningen.

Vid mitt första besök inne på flygbasen, våren 1993, hade militären ännu inte lämnat alla byggnader. Trots detta pågick en gigantisk plundring av det som fanns kvar av värde. Ryssarna hade inte lämnat mycket efter sig men allt som t.ex. gick att bygga med var attraktivt. På några veckor var det som fanns kvar och gick att ta med sig borta. Kvar stod tomma skal av de olika byggnaderna, utan dörrar och fönster. Under senare tid har en del rena rivningsföretag ägt rum och åtminstone några byggnader har försvunnit. Hangarerna står ännu kvar tomma och övergivna - i många fall har de jättelika stålportarna fallit av. 1993 hade man på länsstyrelsen planer på att upplåta hangarerna till olika företag, liksom de andra byggnaderna i an-

Längs stränderna återfinns fortfarande gränstruppernas övergivna posteringar - denna nära Tällnäs på Nuckö, 1997.

slutning till flygbasen. Ännu har dock inget hänt i den vägen, lika litet som med det projekt man hade att rusta upp Kiltas herrgård så att den åter gick att använda. 1993 var den i ett miserabelt skick - det hade regnat in i decennier och bjälklagen föreföll ruttna genom hela huset. Något år senare satte en illgärningsman eld på den gamla herrgården, av vilken nu bara yttermurarna och skorstenarna återstår. För den som besökt flygbasen i Paralepa är det något förbryllande att de moderna estniska turistkartorna indikerar att här ligger en flygplats - för att flygplan åter skall kunna starta och landa här krävs åtskilligt.

Gränsbevakningen.

Den mest spridda militära verksamheten i svenskbygden under sovjettiden var gränsbevakningens olika posteringar. Gränsbevakningstrupperna utgjorde en avdelning av KGB och lydde alltså inte under krigsmakten. Syftet med deras bevakning var i lika hög grad att förhindra sovjetmedborgare från att avvika utomlands, som att stoppa NATO-spioner och andra från att avslöja de många, och onda, hemligheter som sovjetmakten ruvade på. Eftersom gränstrupperna också skulle kunna sättas in mot de egna medborgarna, var det än viktigare än inom den reguljära militären att manskapet rekryterades från områden långt borta så att någon samhörighet inte skulle uppstå mellan gränsbevakare och de bevakade. Därför var

det t.ex. mycket vanligt med asiatiska gränsvakter i Estlands svenskbygder.

Gränsvaktsposteringarna omfattade ett finförgrenat nätverk av bevakningstorn längs havet, i vilka manskapet dag som natt med olika hjälpmedel kunde se ut över vattnet och längs strandzonen, som rensats från vegetation. Bevakningstorn fanns längst ut på Harga, utanför Rickul hove, vid Derhamn och Spitham, vid Neve strandby, Korsnäs och Kolvik i Vipall, Korkis o.s.v. Med ojämna mellanrum fanns också strålkastarstationer från vilka man kunde belysa stora vattenytor med starka strålkastare. Sådana stationer fanns längst ut på Packerort, i Spitham, på Ramsholm och på ett par andra ställen. Stränderna patrullerades till fots och per jeep, dygnet om. Längs patrullvägen fanns små kurer i silikatsten i vilka det fanns telefonförbindelse med närmaste ledningscentral. Några sådana finns ännu kvar längs svenskbygdens stränder.

Strandzonen var förbjudet område, även för dem som bodde i omedelbar närhet av vattnet. Längs stora delar av svenskbygden, från Nuckö till Vipall, var det möjligt att plöja fram en, ett par meter bred, sandsträng som sedan regelbundet harvades för att gränsbevakarna skulle kunna se om någon gått iland eller om någon gett sig ut på stranden. De stygga gossar i Neve, som i slutet av 1980-talet gick baklänges mot stranden och sedan framlänges tillbaka i sina egna spår lär ha föranlett en veckas

Huset på Postigatan 11 har fyra lägenheter och en spännande vind.

Kulturrenovering i Hapsal

Att bli husägare i ett land som varit i det närmaste helt otillgängligt för utlänningar de senaste 50 åren var förstas utmaning. Men nu stod jag där framför en till synes fallfärdig fastighet med fyra lägenheter på Postigatan i Haapsalu. Med baktanken att det alltid går att hoppa av skrev jag på en massa för mig obegripliga papper hos olika administrativa inrättningar. En senare träff med hyresgästerna som varit oroliga ingav visst hopp, det här skulle nog gå...

Stoppa förfallet

Det var inte svårt att inse att något måste göras omedelbart med huset. Detta steg i renoveringsarbetet gick under parollen "stoppa förfallet". På taket hade tv-antennerna stuckits rakt igenom plåten så att det regnade in. Under årtionden hade aska tippats längs husväggarna vilket gav lukten fritt tillträde till fasad och bottenbjälklag. Ett uthus med bastu grävdes bokstavligen fram. I alla vinklar och vrår på tomten fanns upplag med bråte. Flera containrar fylldes med skräp. Hängrännor monterades. Sophämtning ordnades. Huset började andas.

Undersökning

Nu blev det lite tid till att studera huset närmare. Avloppssystemets konstruktion var en smula svårt att förstå sig på. I den lilla trädgården fanns en stor illa täckt brunn till vilket avloppet leddes. Till denna var dock endast köksavloppen och en toalett kopplad. Övriga toaletter var en form av torrclosetter placerad inomhus med en flera kubikmeter stor

murad tank under sig. Bättre än utedass och tydligen ett gammalt system. Plåttaket verkade vara nytt men stämplades med texten "Stockholms galvaniseringsfirma" och "Made in England" vittnade om förkrigstid.

Isoleringen på vinden visade sig vara sand. Något som varit vanligt i Sverige för länge sedan. Bra bland annat ur brandsynvinkel.

Uppvärmning sker med rörspisar, i detta fall plåtklädda kakelugnsliknande konstruktioner. De nya är fula och fyrkantiga, de gamla vackra och runda. I varje lägenhet finns också en murad vedspis med beslag, oandel och luckor av plåt. Inte så vackra men väl så funktionella. Spisarna är anslutna till ett kanalsystem snarlikt kakelugnens. Två spjäll reglerar värmen, på och av.

När utomhustemperaturen krupit ner mot -20 grader är det varmt och skönt inomhus, men på fönstren är det isrosor.

De flesta trähus i Estland är av stockvirkestyp även de som var byggda rätt sent in på 30-talet. Stockvirkeshusen panelades dock med början runt sekelskiftet och målades dessutom. Fördelen med stockvirkeshus är att de tål mycket stryk och är relativt lätta att renovera. På flera hus i Haapsalu har hela stengrunden gjorts om och höjts samt delar av stockarna bytts ut. Mycket arbete men inga tekniska problem tack vare husens stabila konstruktion.

Kulturbeslut

Efter att förfalleprocessen hejdats gällde det att prioritera. Med svenska

mått kändes dock allt akut. Här krävdes kunskap om gamla hus. Jag gick kurser, läste mig till en hel del och började förstå att till synes nedgångna hus inte behöver vara så risiga som de verkar vid första anblicken.

Ambitionen höjdes nu en aning. Det skulle bli en så kallad kulturrenovering. Det vill säga att i möjligaste mån byta ut så lite som möjligt, använda traditionella material och återställa det som inte är tidstroget. Att vara utan funktionella kök och badrum är dock svårt men de kan ju placeras så att ingreppen blir minimala. På ett sätt känns det fel att införa en massa moderniteter som slukar energi och producerar avfall. Dessutom blir det fler grejor som kan krångla. Men någonstans måste gränsen gå.

Renovering startar

En inspektion visade att skorstenarna och några rökgångar var i mycket dåligt skick. Så de byttes ut tillsammans med tex sotluckor, en vedspis och en rörspis. Husets avloppssystem anslöts till det kommunala, senare skall invändiga rör bytas. En centralantenn monterad bredvid huset löste problematiken med fula antenner som förstörde taket. Cirka 25 kvadratmeter av taket var lagt med rostande svartplåt. Det byttes. Samtidigt monterades regnskydd av plåt på skorstenarna. En tradition som funnits en gång i tiden. Hela huset håller på att renskrapas från gammal färg och under sommaren 98 skall målning påbörjas. Det blir för övrigt det första huset i

Hapsal som inte nymålas med plastfärg. Här är det linoljefärg med traditionella pigment som gäller. Färgvalet var inte lätt. Många äldre hus i stan verkar varit målade med gulockra även Posti 11. Men nu blir det istället en grön färg med hjälp av pigmenten kromoxid och umbra.

Det elektriska skall ses över och senare bytas i sin helhet. Steg ett är att eliminera de värsta elinstallationerna och sedan att dra in trefas och öka på med fler ampere. Normaltilldelningen var tidigare 5 ampere per hushåll och det är inte mycket, vad en hårtork drar ungefär. Före kriget användes koppar i ledningarna men den metallen behövdes till militära ändamål. Istället utnyttjades ett sämre alternativ nämligen aluminium. Nu är det lag på kopparkabel eftersom alu-kablarna har lätt för att börja brinna.

Fönstren skall på sikt renoveras, ett omfattande jobb då alla är i mycket dåligt skick. I vissa fall måste fönstren nyttillverkas och då är det viktigt att de ser tidstrogna ut med handblåst glas och riktigt fönsterkitt. Nästan alla fönsterglas i Hapsal är monterade med glaslistor men detta är sannolikt en metod av relativt sent datum. Det finns ytterligare några 100 punkter på åtgärdslistan och när dessa är färdiga har det väl blivit dags att börja om från början.

Äldre hus

Attityden till äldre trähus i Estland är nog inte olik den vi hade på 40-50-60 talet i Sverige. Vilken stockholmare ville då bo på halvskumma Södermalm i en osund, kall, fuktig dragig kåk utan centralvärme med torrass på gården. Nå hellre då de nya förortshusen med bekvämligheter som centralvärme och rinnande kallt vatten. Jag har en hyresgäst som just flyttat till ett sovjetbygge med

centralvärme och någon ytterligare bekvämlighet.

Det är fullt förståeligt, det är inte så pittoreskt att tvingas elda rörspisarna varje morgon och kväll. Men jag är också övertygad om att hon kommer att ångra sig. Hur många svenskar har inte gjort det när de nu ser sina gamla ruckelkåkar omvandlade till exklusiva kulturbostäder.

Hyresgäster

Hus som övergivits vid krigsslutet blev oftast kommunalt ägda. Dessa fastigheter underhölls dåligt och, om de nu finns kvar, beboddes i början av 90-talet ofta av betalningssvaga individer. Detta kan ge upphov till problem av olika slag och med all sannolikhet obehagliga beslut. Hyrorna är fortfarande extremt låga och täcker i bästa fall fasta kostnader såsom sophämtning, vatten etc. En hyra på 200 EEK är dock inte marginell för t.ex. en pensionär som får ungefär 1000 EEK i pension per månad.

På Posti 11 har vi regelbundna hyresgästmöten för att informera om förändringar och ta del av de boendes åsikter. Sett ur deras synvinkel kan det inte vara så kul när det kommer någon utifrån som helt plötsligt äger deras hem. Det gäller att ta det försiktigt men heller inte dra sig för att ställa rimliga krav.

Kontakter

Jag kan inte estniska och inte heller hade jag från början några kontakter i Hapsal. Istället har jag haft ovärderlig hjälp av en tolk. Estniska är dock ett språk jag måste lära mig men än så länge har några kvällskurser inte resulterat i så mycket. Mina kontakter med myndigheter och kommunala servicefunktioner i Hapsal har hittills varit positiva. Överallt har jag blivit hövligt

År 1931 köpte sjökapten Alkvist Posti 11. I år skulle han ha fyllt 100 år och förmodligen bli förvånad över att se sitt gamla hus beskrivet i Kustbon.

bemött. En observation är att det på många kvalificerade poster återfinns kvinnor.

Efter två år

Några gånger har det varit rejält motigt när det ena problemet efter det andra tornat upp sig. Speciellt när hyresgästernas förväntningar inte kan tillfredsställas eller när ett beställt jobb inte blev som man tänkt sig. Men att ge upp känns inte rätt. Ofta är det ju kul med hus. Framförallt väl byggda kulturhus som gärna kan ligga i en stad från 1200-talet. Har staden 170 års tradition som bad- och kurort och ett gatunät från 1500-talet är det heller ingen nackdel. Finns det dessutom trevliga människor, en borg, en brokig historia och ett fint läge vid havet kan det ju knappast bli bättre. För Hapsals del existerar ytterligare en fördel; Europas bästa förutsättningar för segling med isjakt. Posti 11:s ägare på 30-talet, herr Alkvist, seglade isjakten Eskimo och vem vet den kanske ligger i någon lada i väntan på en varsam kulturrenovering.

Peter Nylander
Telefon 08-641 68 42

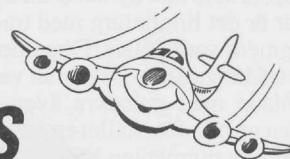
Ett fönster i mycket dåligt skick provisoriskt lagat med tejp och någon massa. Rakt igenom karmen har en antennsladd dragits. En praktiskt detalj är det öppningsbara väringsfönstret.

Fotnot

Posti 11 köptes 1931 av sjökapten Ulrich Alkvist som var född på Vormsö. Vid krigsutbrottet bodde han i Nömme utanför Tallinn. Han dog 1966 i Sverige. Fadern hette Hans och var skollärare, tillsammans med sin fru Lovisa, född Marr, startade de 1892 den första affären på Vormsö, nuvarande handelsboden i Hullo. Familjen flyttade dock till Hapsal runt 1910.

SONG:s sommarrresa 3-8 juli.

SONG:s sommarresa går i år till det västligaste Estland - till öarna Dagö och Ösel, som ju båda haft svensk bosättning i äldre tid. På vägen till och från dessa underbart vackra öar planeras besök i några mindre kända svenskbygder på fastlandet, ett besök i Hapsal och på Aibolands Museum som öppnar i sommar, samt i Vipall-Korkis, som ännu ej fått äran att besökas av någon av SONG:s resor. Temat för årets resa skulle nästan kunna sägas vara "okända svenskbygder", även om vi undervägs också skall se på en hel del annat.

Preliminärt program i korthet

3.7. Avresa med Estonian Air från Arlanda kl. 8.50. Ankomst Reval-plemiste kl. 11.00. Avfärd med buss mot Västestland. Vi besöker de gamla svenskbygderna söder om Matsalviken inklusive Leal (Lihula), Sastrom Ön, Piwarootz (Piivarootsi) och Werder (Virtsu). Överfärd till Moon och besök i den gamla byn Koguva, vi ser på den underbart vackra klinten på norra sidan av ön, undersöker varför en av byarna på ön heter Rootsivere (svenskt blod), funderar över varför fornborgarna på Moon och Ösel ser ut precis som på Öland och Gotland och åker vägbanken över till Ösel där vi övernattar på östsidan.

4.7. Dagen ägnas i sin helhet åt Ösel. Vi åker över hela ön och gör längre uppehåll i Kihelkond som var den svenska kärnbygden på Ösel en gång i tiden, vi tar oss ut till ön Filsand (Vilsandi) och vi besöker Sörvehalvön. På kvällen övernattnings i Arensburg, Ösels huvudstad och runöbornas handelsort. Kanske någon vill ha en gyttebehandling på en av stadens kuranstalter?

5.7. Förmiddagen ser vi på den vackra småstaden Arensburg och den välbevarade biskopsborgen, därefter börjar vi ta oss mot den andra stora västliga ön Dagö. På vägen hinner vi kanske besöka meteoritkratern i Kaali och någon av Ösels berömda medeltidskyrkor. Vi åker med färjan över sundet till Dagö och ägnar vad som återstår av dagen åt att se på de södra delarna av Dagö och övernattar i Käina.

6.7. Hela dagen ägnas åt dagösvenskarnas bosättningar, från Kärdal i öst till Hohenholm i väst och Takne (Simpnäs) i norr. Vi gör också en avstickare till Dagös västligaste udde och till 1500-talsfyren Kõpu (i Kustbon nr 3/97 kallad Dagö fyr). Vi besöker vad som finns kvar av alla de byar vi känner från Gammalsvenskbybornas efternamn och från olika berättelser - vi kommer till Kitas från vilken by bonden Irja kom - estlandssvenskarnas kanske största och envetnaste

frihetskämpe - vi ser vad som hände med Röicks efter det att svenskarna avhysts och vad som idag återstår av Rootsiküla - Svenskbyn i Röicks som Nils Tiberger dokumenterade på 1920-talet. Vi träffar några ättlingar till dagösvenskar som ännu bor kvar på ön och vi vandrar längs stränderna vid Simpennäs (Takne) där Näckmansgrund kanske kan anas i sydväst. De enda byggnader man tror finns kvar från folket som utvandrade till Ukraina ligger i Malmas - dit skall vi, liksom till korskullen och till gamla svenska kyrkogården i Kärdal, en stämningmättad plats. Övernattning i Käina.

7.7. Försöker vi ta oss ut till någon av de naturskyddade småöarna i sydost om vädret tillåter. Därefter till Heltermaa och färjan mot Rus, på vägen ser vi på Ungern-Sternbergs herresäte Storhove (Suuremõisa) på vilket mångt elakt anslag mot estlandssvenskarnas privilegier tänktes ut på 16- och 1700-talet, liksom kyrkan i Pühalepa och "Ingvars grav" i närheten. Sen eftermiddag besöker vi, efter vår återfärd till fastlandet, estlandssvenskarnas eget museum, Aibolands Museum vid Gamla Hamnen i Hapsal och får förhoppningsvis höra folkmusik på talharpa och en specialvisning av museets utställningar, som öppnar till midsommar. Vi träffar också estlandssvenskar som är engagerade i museets verksamhet. Övernattning i Hapsal.

8.7. Avfärd mot Vipall där vi ser på några av de gamla vackra byarna och möter ännu kvarboende Vipallsvenskar. Hinner vi så åker vi även till Korkis, där den gamla svenska skolan, SOV's första stora byggprojekt efter stiftandet 1909 revs för bara några år sedan. Tänk om vi hade hunnit rädda den... Innan vi tar planet kl 18.35 blir det fritt för shopping och rundvandring i Reval under några timmar. Åter på Arlanda 18.50.

Pris för resan är 4.500:- för medlemmar. Icke medlemmar 4.800:-.

Priset inkluderar övernattnings i delat dubbelrum på hotell av mellanstandard, flygbiljetter, buss och guidning. Måltider förväntas deltagarna själva stå för, även om vi naturligtvis åter tillsammans om det önskas. Färdledare är Göran Hoppe och Jörgen Hedman, förutom lokala guider.

Bindande anmälan skriftligt till SONG

Roslagsgatan 57, 113 54 Stockholm, senast den 30 april. Märk kuvertet "Sommarresan". Först till kvarn... (Max 30 personer.)

I din anmälan skall du uppge antal personer med fullständiga namn, personnummer, medborgarskap, telefon och fullständig adress.

Ånge om du är medlem i SONG eller SOV.

Tidningsartikel ur "Uus Eesti" utgiven den 18 april 1937 i Tallinn. Översättning från estniska troligen gjord av Arthur Ambrosen för Dialekt- och Folkminnesarkivet. Viss redigering och fri översättning gjord av undertecknad.

Säljakt

Man gjorde i allmänhet ett par säljaktresor per säsong från Nargö. I denna artikel berättas bl a om årets andra resa med "Morgan". Kapten på båten var Adolf Luther och besättningen bestod av Herbert Luther, Rudolf Jöesaar och Leo Puuström. En andra resa för året gjorde också Verner Luther i en liten båt tillsammans med Evald Viliberg. De fick ca 15 sälar under denna resa.

På den första resan detta år som "Morgan" gjorde, var Arthur Luther kapten och besättningen bestod av hans yngre bror Verner, Evald och Oscar Viliberg, Herbert Luther samt Leo Puuström. Flertalet av de namngivna säljaktarna i artikeln är nu borta sedan länge. Adolf och Verner Luther var 30 resp 25 år gamla då artikeln skrevs.

Säljaktbåten Morgan var ca 15 m lång och ca 4 m bred. Den byggdes på Nargö år 1933 av sju man som alla blev delägare, nämligen; Engelhardt Luther med sina söner Adolf och Verner, vidare

Herbert Luther, Isak Rosen, Jakob Silm, Johannes Heinakroon och Evald Viliberg. Tanken var att den skulle frakta fisk till Tallinn från Nargö. Men fisket slog fel och så småningom tog Adolf och Verner Luther över båten tillsammans med Evald Viliberg som i sin tur efterträddes av Leo Puuström. Morgan användes då endast till säljakt. År 1940 beslagtogs ryssarna båten. Till Norrtälje kom den 1944 med ca 130 flyktingar och året därpå hämtades den tillsammans med andra flyktingbåtar tillbaka till Sovjetestland.

*Seija Näsholm Luther,
dotter till Verner*

Säljägare, med livet som insats

Nargö säljägare i Tallinn för att realisera sin fångst. För "Morgans" besättning blev fångsten 247 sälar. "Dumdumkulan" på 300 meters avstånd i ögat på sälen.

Nargö säljfångstbåtar återkommo

från året andra säljfångstresa på torsdagen och fredagen. Denna gång medförde de 250 sälar. Förra resans fångst utgjordes av 302 sälar. Årets fångst överstiger alltså 500 sälar. Efter nuvarande priser på hudar och späck, utgör fångsten i reda pengar omkring åtta tusen kronor.

Säljfångststyrket är ett farligt arbete. Det måste vara friska och fysiskt starka karlar för att uthärda veckors storm och köld i små båtar i drivas på öppna havet. Därför färdas på säljfångstresor för det mesta medelålders och yngre män. Nargö säljägare har sina fångstplatser antingen på Sveriges ostkust, Bottenhavet och Bottenviken eller vid inloppet till Finska viken i närheten av Utö fyr. I år lider säljägarna en kännbar förlust i pris eftersom importtullarna har sänkts. I Sverige och Finland betalas det premier till säljägarna för nosen eftersom sälen där anses vara ett skadedjur som äter fisk och river fisknät i sjön. Fiskeriföreningens ansträngningar har hitintills blivit resultatlösa vad gäller att utbetala premier åt säljaktarna eller höja importtullarna för hudar. Säljägarnas förhållanden fordrar dock en förbättring på ett eller annat sätt emedan säljfångsten för fattiga fiskare är en betydande inkomstkälla.

- Nargö, ber om handlanden Rosen.

- Rosen, påringt, svarar en militär från Nargö centralstation. Och med det samma svarar en fruntimmersröst i telefonen:

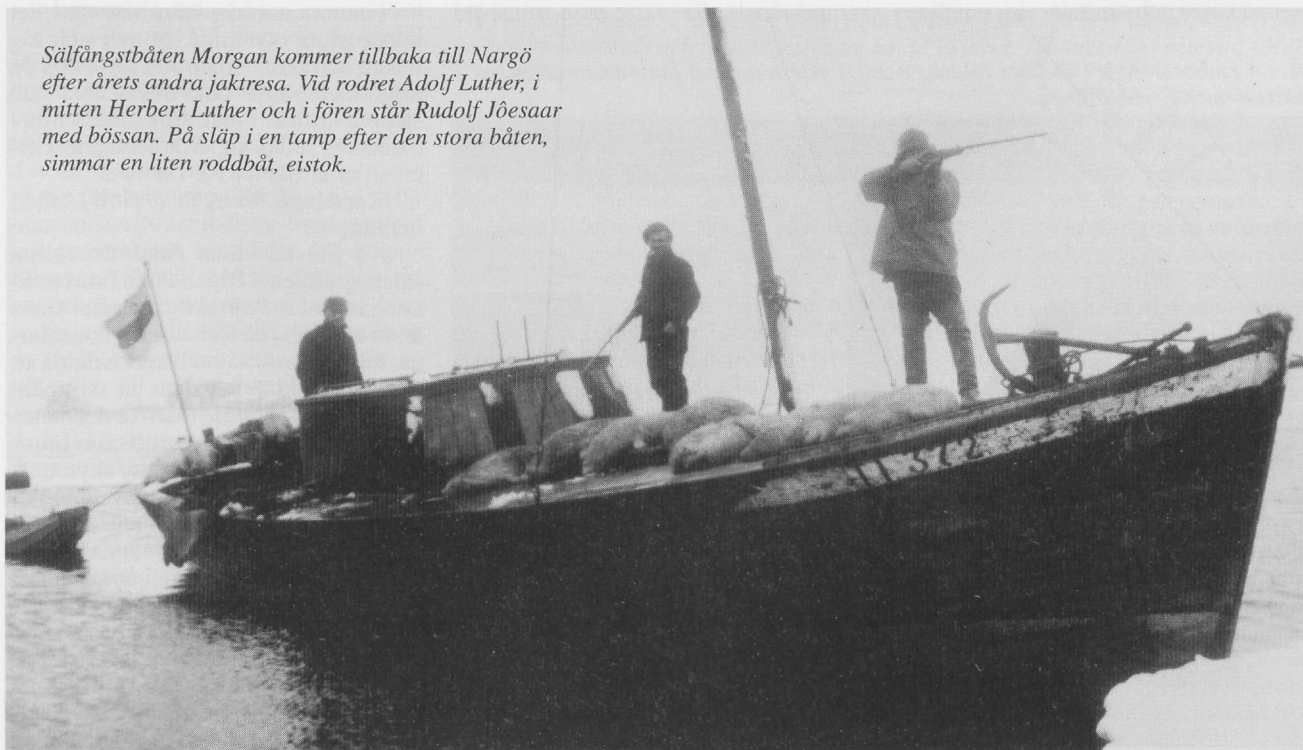
- Det är hos handelsman Rosen.

- Har er ryktbare "Morgan" redan återvänt från sin andra säljfångstresa?

- Ja, hon kom igår. Nu har alla båtarna hemkommit. I morse foro alla säljfångstbåtar till Tallinns fiskehamn för att realisera (sälja) sälhudar och späck.

Nu finns det ingen tid att språka

Säljfångstbåten Morgan kommer tillbaka till Nargö efter årets andra jaktresa. Vid rodet Adolf Luther, i mitten Herbert Luther och i fören står Rudolf Jöesaar med bössan. På släp i en tamp efter den stora båten, simmar en liten roddbåt, eistok.

längre. Fort till fiskehamnen med fotokameran i hand! Vid kajen ligger en större svart motorbåt förtöjd. Några yngre män sitter på kanten av kajuttaket och dinglar med fötterna. Båtsluckorna är öppna. Från förluckan syns lådor med av späck nedsölande sälhudar. I bakluckan syns lådor fyllda med späck. Späcket är avskuret från hudarna i stora bitar, över en halv meter långa. På kajen promenerar några välklädda män fram och åter. Dessa är mellanhandlare. Vid min ankomst frågar de genast:

-Kom ni för att köpa upp?

-Ledsamt att säga, men nej. Var finner man "Morgans" kapten?

- Där borta på broräcket.

På broräcket sitter en man i trettioårsåldern i svart läderrock, mössan något neddragen över pannan och med en rykande cigarett i munnen. Han skrattar godmodigt då jag tilltalar honom.

-Nå, gick det bra med fångsten?

-Fångsten var säger vi, tillfredsställande. Förra resan fick vi 119 och nu denna resan fick vi 128 sälar. Inga missöden eller olyckor på resorna har vi haft. Endast här i hamn går det ej så bra.

- Vad fattas då här?

-Priserna är nedtryckta. Förra årets fick vi 27 kronor betalt för huden. I år bjuds det endast 20 kronor, och det blott för de bästa hudarna. Sälsskyttarna närmar sig oss.

-Om ni skriver något om säl fångsten, skriv då att sälsskyttarna hos oss står i en mycket sämre ställning än i grannländerna. Finska staten betalar 50 fm för varje säl och svenska staten betalar 10 kr i premie till sälsskyttarna för varje säl. Vi hade förr importtull på sälhudar, men i år sänktes importtullen från 10 kronor kilot till 5 kronor kilot. Genast är även priserna på hudarna nedtryckta. I år är priset 30% lägre än förra året.

Uppköparna promenerar fram och åter på kajen och samtalar sines emellan.

-Se, där är de, säger en av sälsskyttarna förargad.

-De har sines emellan överenskommit att inte överbjuda varandra och vi måste sälja för det pris som de godtyckligt ger oss. Sälja måste vi, för vädret är varmt. Att vänta på bättre pris går inte för sig, ty håret kan lossna på hudarna.

Ni hade ju god fångst och förtjäns-ten blir likväl god för er!

-För vårt lag går det nog an, men se en annan båt lyckades endast få 2 sälar. Jägarna har fått frysa en månad ute till sjöss på isen, men får ej ens utgifterna för motorbränsle täckta. Motorbränslet och utrustningen tas för det mesta på kredit och återbetalas efter realiseringen av fångsten. I år stod lyckans oss bi. Nästa år kanske en annan har lyckan med sig. En medelmåttig fångst är just ej så särdeles lysande. En båt lyckades få 60 sälar, en annan 36 sälar på sista resan.

Från Nargö far årligen 6 eller 7 båt- lag ut på säljakt. Vanligtvis är det tre man i lag per båt. Största säl fångstbåten är "Morgan" och den tillhör Adolf Luther. Med den far vanligtvis fyra man. Båten är starkt byggd så att den motstår lättare istryckningar. I förrummet finns det kojor där skyttarna sova om natten. Värme fås endast av matkokningsprimus och tjocka pälsar.

I början av mars månad börjar säl fångsten. Vid den tiden föds sälens ungar, kutarna. Sälens föder sina ungar på isen, i de flesta fall nära öppna havet. I början av mars månad står yttre isgränsen för det mesta vid inloppet till Finska viken, men ibland sträcker sig isbältet ända till Svenska kusten. Sälsskyttarna veta sälan var sälarna hålla till. Här behövs god erfarenhet för att kunna räkna ut var de finns så där ungefär. Utrustningen skall räcka till för en månad minst. Till utrustningen hör först och främst matvaror, motorbränsle, för varje man minst tre

omgångar varma kläder, bössor, långskaftade båtshakar att klubba kutar med samt salt att strö på hudarna.

-Vartill behövs så mycket varma kläder?

-Se, det är ett vått arbete. Någon kan råka gå genom isen ett par gånger om dagen. Genast måste man byta till torra kläder, annars kan man förlora hälsan. Sälsskyttarna är mest gifta män och att leka med hälsan går ej an.

-Men händer det likväl att man kunna riskera livet?

-Fråga den här mannen! Och Leo Puuström, en av "Morgans" besättnings- män berättar:

- Det var år 1930 nära Arensgrund (?). Kamraten sköt en säl på ett litet isflak, men träffen var ej den bästa och sälens började krypa mot sjön. Vi rodde båten lite närmare mellan isflaken. Andra skottet blev även det utan verkan. Det är så svårt att få korn när båten rör sig i sjön. Utan vidare betänkande hoppade jag fullt påklädd upp på isflaket, fick tag i säl fötterna, skrävlingarna. Sälens var då redan till hälften i vattnet. Isflaket var för litet för bägges tyngd och vände sig på kant. Så var vi då med sälens ansikte mot ansikte. Sälens morrade lik en arg hund och närmade sig med sina tänder. Jag tänkte ej att det kunde ligga något farligt däri, men så med ens högg han fast sina tänder i min vänstra arm och höll armen fast liksom i ett skruvstäd. Vilken tur att han ej råkade hugga fast sina tänder i ansiktet, då skulle han genast dragit mig ned i djupet. Jag försökte få tag i "pussen" (slidkniv) som jag hade i remmen baktill. Men jag fick ej tag i den innanför pälsen då pälsknapparna voro tillknäppta. Det fanns inget annat att göra än att slå till med högra handens knytnäve mot nosen på sälens. Nosen är sälens ömtåligaste kroppsdel.

Kamraterna såg från båten att det kunde sluta olyckligt för mig och tog risken och sköt. Kulan ven förbi örat på mig, men sälens fick dödsstöten och släppte armen. Först drogs sälens upp i båten och sedan jag. Märkena efter bettet sitter alltjämt kvar i armen.

Kapten på "Morgan", Adolf Luther, berättar:

- I Finska viken finns den bästa sälens, gräsälens. I Rigabukten finns mindre samt mer svartaktiga. Sedan finns ännu ett slags, de så kallade vikarsälarna, men dessa är så snabba och rädda att man sällan kommer dem på skothåll. En gammal säl måste man för det mesta skjuta. Därtill fordras en träffsäker bössa samt ett skarpt öga. En bättre skytt träffar en säl i ögat på 100 stegs avstånd. Att skjuta kulan i kroppen på en säl tjänar ingenting till, ty kulan gör endast ett litet hål i späcket och sälens dyker blixtn snabbt under vattenytan. En säl måste skjutas så att hon blir liggande stendöd på isen. I år fick en sälsskytt in en träff på 300 meters avstånd. En vanlig kula dräper ej så lätt en säl. Vi använder ibland räfflade bössor. Av nickelkulan

Verner Luther stående i sin båt i Tallinns hamn. I aktern skymtar fångsten av säl och jaktkamraten Evald Vilberg.

Mot Estland!

En resedagbok av Britt Engdal

Måndagen den 5 maj 1997

"Skall vi inte ta och dela på ett wienerbröd till kaffet för att fira att vi är i Tallinn?" tyckte min man och pekade på ett lockande bakverk i hotell Virus kafé.

Förväntansfullt bet vi i det från var-sitt håll och stirrade överraskat på varandra. Det var inte ett wienerbröd, utan ett wienerkorvbröd, fyllt med korv i stället för vaniljkräm och marsipan. Vi hade redan mött en främmande kultur!

Runt omkring oss skrattade våra kamrater på resan till Estland, tio vänner med estlandssvensken Johannes Lilja i centrum. Johannes är född på Ormsö och skulle visa oss sitt hemland som han lämnade vid 14 års ålder under andra världskriget. Flera av oss var dessutom ivriga amatörornitologer och hade längtat efter att besöka det fågelrika Estland.

I Tallinn möttes vi av en svensktalande guide som tog oss med ut på en stadsvandring bland medeltida hus och murar. Pikk, Långa gatan, blev Långa Benet, Pikk Jalg, när vi stigit innanför den inre stadsmuren, lämnat hansaköpmännens medeltidsstad och börjat stiga upp på Domberget som innehållit adelns och maktens boningar. Konflikter hade inte varit ovanliga och varje kväll låstes förr i tiden portarna i den skiljande stadsmuren.

Vilken välbevarad stad! Historiens vingslag var klart förnimbara i prång och gränder. Ner från Domberget gick vi Lyhike Jalg, Korta Benet, en brant stig. Bara att höra gatunamnen är en exotisk upplevelse!

Tallinns centrum sjöd av hammar-slag och liv. Glänsande nyrenoverade byggnader trängdes med gamla förfallna, kolnedsmutsade hus. Finansdepartementet var väldigt fint, men enligt guiden hade alla pengar nu tagit slut så innanför glansen var det tomt på finanser. Uppe på Domberget såg vi ett kvarlämnat stenblock från befrielsedagarnas mänskliga beskydd av parlamentsbyggnaden, det skära slottet, där den svartblåvita estniska flaggan vajade från Långe Hermanns torn sedan 1989. Det är inte mer än tio år sedan flaggan var helt förbjuden, berättade guiden. Ja, så förbjuden att en TV-reporter som hade en slips i samma färger blivit beordrad att ta av sig den. För tio år sedan! Vi lever mitt i historien.

Så var det dags att lämna Tallinns dyra P-platser och köra ut på den estniska landsbygden, mot Ormsö. Vägen

söderut gick genom ett grått och enformigt landskap, grått i alla fall denna grå och kalla dag. Husen var få och ofta förfallna.

Vi måste proviantera lite. Vi styrde våra hjul mot en stor livsmedelshall, en kaubamaja, i staden Hapsal, ett stycke innan vi kom till färjeläget mot Ormsö. Affären såg vid en hastig blick stor och välförsedd ut, men så nådde vi fram till frukt- och grönsaksdisken. Vissna paprikor för 98 estniska kronor kilot, halvruvna päron och mögliga apelsiner. En sorglig syn! Och så dyrt! Vad lever folk på? Särskilt de fattiga pensionärer som enligt guiden i Tallinn hade c:a 1000:- i månaden. Kanske på egna odlingar? I alla fall såg vi åtskilliga uppodlade små grönsaksland, som kolonilotter, under vår resa.

Vi körde mot färjeläget på en väg under kraftig ombyggnad, precis som så mycket i Estland. Den var täckt med ett löst skikt av små kullerstenar som vi sakta skumpade fram över. Färjan var inte stor och den gick sällan. Skulle vi våga köra ombord på de där smala och rangliga lemmarna?

Vi vågade. Färjan dunkade och mullrade sig fram och kylslagna svenska män traskade ner till sina hustrur under däck, berättande att de sett tusentals sjöfåglar, också ovanliga sorter som stjärtand och salskrake.

Nyfikna steg vi iland på Ormsö som är ungefär 15 x 5 km, en flack och sandig ö, beväxt med enar, tallar och al. Före andra världskriget hade ön en så gott som helt svensk befolkning som bodde på välskötta lantgårdar. Nu är nästan allt detta borta. Människorna flydde till Sverige och gårdarna förföll eller brändes. Grå alskog tog över där åkrar och ängar tidigare funnits. Johannes kan inte känna igen sin barndoms leende landskap. Även nu ser man förfallna hus och ruiner, grå och trasiga. Ingenstans har jag sett sådana mängder med ruiner som i Estland. Ruiner efter svenskarnas och tyskarnas stormannahem, ruiner efter nerlagda kolchoser från rysstiden, ruiner efter alla slags byggnader som vi inte känner till. Men dysterheten i detta landskap avlöses också av öppna och vänliga marker. Ormsö påminner ibland om Öland med sina öppna ängar och om Halland och norra Danmark med tallskogarna utefter stränderna. Och ortnamnen! De gör oss lyckligt häpna: Borriby, Kärrslätt, Norrby, Söderby...

På väg mot Rumpo pensionat, som ligger några kilometer bort mot sydsidan och skulle ge oss bostad under två nätter och en dag, for vi på vindlande vägar mellan ålderdomliga timmerhus. Den ryskortodoxa kyrkan i Hullo var omgjord till skrotlager. Den såg sorglig och förfallen ut. Pensionatet i Rumpo består av gammaldags timrade hus som ligger utspridda över ett tun. Ryggatrån håller fast vassen på taken.

Tisdagen den 6 maj 1997

Vi tog bilarna för en rundtur på ön. Efter fågelpaus vid vägkanten, tittade vi på ruinerna av Magnushov, ätten de la Gardies gods från 1600-talet, där så småningom de balttyska baronerna Stackelberg bosatte sig och började förtrycka folket. Snåriga, grå skogar av al kantade vägarna där det förut legat gårdar, åkrar och ängar. Vi fick trösta oss med åsynen av blåblåa blåsippor som bugade för oss på höga stjärkar.

Biblioteket på Ormsö förestås av Annika Ajangu och ligger i kommunhuset. Ja, Ormsö är egen kommun, trots att bara 350 personer bor där. Att kommunalnämndens ordförande var en i Stockholm boende estlandssvensk förvånade oss mycket. Biblioteket bestod av tre små rum, verkade väl sorterat och egentligen förvånansvärt stort för den lilla befolkningen. Mest imponerande var öppethållandet: 9.00-17.00 varje vardag! Det var annat än på de flesta öarna hemma i Öckerö kommun. Där är det öppet ett par, tre timmar i veckan. Vi lämnade över våra gåvor av svenska böcker, bl.a. några av mina egna böcker som Annika bad mig signera. Hon trodde att det skulle kunna finnas läsare till dem bland skolbarnen. Annars skulle våra svenska böcker finna vägen någon annanstans.

Det kändes härligt att sitta där vid Annikas skrivbord och skriva i mina böcker: "Till barnen på Ormsö".

Tvårs över vägen låg skolan med nio årskurser och 31 elever. Och hela åtta lärare! Rektorn tog emot oss och våra papper, böcker och pennor. Lite generat sa han att han inte kunde ge oss något i gengäld. Men det gjorde han! Han och de andra ormsöborna tog ju emot oss på sin ö. Det var mycket nog.

Annika hade gett oss den väldiga nyckeln till kyrkan som låg strax utanför byn Hullo, kommunens centrum. Det var en vitrappad byggnad med anor från 1200-talet då de första svenskarna

FOTO: CARL-GUNNAR LIDSTRÖM

började bosätta sig i trakten. Den var inte olik många medeltida landsbygdskyrkor i Sverige. Under kommunisttiden hade kyrkan använts till världsliga ändamål och år 1990, d.v.s. året före Estlands slutliga befrielse, återinvigdes den med pompa och ståt. Nu andades de vita väggarna lättad och frid. Nära sju seklers tillbedjan av Gud på svenska hade kunnat återupptas efter den ryska parantesen. "Jag skall vaka över dig" lovade texten målad på väggen ovanför koret. Strax intill låg kyrkogården. Där var friden och närvaron av det förflutna ännu starkare. Under en skog av höga furor vilade århundradens estlands-svenskar och från senare decennier också ester under gravkors av mångahanda karaktär. Åtskilliga var av den runda typ som enligt mina reskamrater också är vanliga på Gotland och Irland. Solkors kallas de i uppslagsboken. Över de nästan omärkliga, avlånga kullarna, som redan förlorat sina utsmyckningar, växte Ormsös sköna blåsippor. Uppe i tallkronorna bar en jublande fågelsång livet vidare.

Oskar Friberg är pensionerad fyrvaktare, jordbrukare och Ormsö-svensk. Han hade önskat oss välkomna hem till honom och hans estniska fru Selma, som bodde några hundra meter från havet i NO. Att stiga in på deras gårdsplan var som att göra en tidsresa bakåt till Bullerby-barnens värld. En låg, röd stuga, välskötta röda uthus, fruktträd

som sträckte ut sina knotiga grenar över en matta av scilla, en ljuvlig, bjäbbande hundvalp, Sammi, en enda ko i lagårn, fyra får och ett lamm, en stolt tupp med ett litet harem av honor, en stor bur med glada kycklingar och några bikupor. Astrid Lindgren skulle ha gillat livet på den lilla gården. Men vem tar över efter Oskar och Selma? Fyra barn hade de, men skulle någon kunna klara sig på gården och fyrvaktarsysslan? Knappast skulle den dotter som var vägingenjör och höll på att bygga vägen från Hapsal till färjeläget vilja ta över i alla fall.

Selma hade dukat fram bästa kaffeservisen och bakat kakor. En skål med hemgjord honung från Oskars bin stod på bordet. Äntligen levde de i frid och ro efter den långa sovjetiska ockupationen. Ryssarna hade präglat deras liv. Som ung hade Oskar blivit enrollerad i deras armé vid deras första ockupation under andra världskriget, deltagit i slaget vid Stalingrad och faktiskt återvänt med livet i behåll. Under hela den sovjetiska tiden bodde han sedan med familjen på sin gård, men fick inte gå ner till stranden. Där härskade ryssarna från sina vaktorn med sina strålkastare. Stranden krattades varje dag för att eventuella fotspår skulle avslöjas. Nu drillade lärkan över det för evigt övergivna vaktornet.

Fisket hade alltid varit en viktig bisyssla för Oskar. Under rysstiden var han tvungen att ta sig över till öns insida

för att få fiska. Gädda, abborre, ål, flundra, sik och annan sötvattensfisk fick han nu, och förr också torsk. Om djur- och fågellivet berättade han gärna för oss. Varg, ibland björn, mård, rådjur och massor av vildsvin finns på ön. 300 vargar har skjutits i Estland det senaste året! 300! Fåglar fanns det många fler förr, menade han. Och ändå såg vi så många. Sidensvans, vitkindad gås, alfågel, svärta, salskrake, havsörn, kungsörn, tretåig mås skulle så småningom antecknas i fågelprotokollet.

Hönsen återtog tunet när vi körde bort med våra nyinköpta honungsburkar skramlande i bagaget.

På kvällen gav vi oss av på promenad ut på näset, "rumpan". Vi njöt av att se solen glimta fram efter dagens regn, av att se havet ligga stilla som ett salsgolv och spegla himlens ljus. Vägen gick genom enebakar ett stycke ovanför stranden och på hemvägen lite längre in i strandskogen där vildsvinen bökat runt. Vi hoppades på att möta en väldig galt, men blev besvikna.

Onsdagen den 7 maj 1997

Vi var på väg till stan, till Hapsal. Den påminde om gamla svenska småstäder med sin låga trähusbebyggelse. En del av husen såg allt ganska Ilon Wikland-ska ut. Det är här hon är uppväxt och här hon hämtat sina barndomsminnen och inspirationen till sina Astrid Lindgren-illustrationer och framför allt förstås till sin egen självbiografiska bilderbok, "Den långa, långa resan". Hon är ingen bortglömd stadens dotter.

Utänför biskopsborgen väntade vår svensktalande guide, lärare i svenska och estniska på just det gymnasium där Johannes gick 1942-43. Då präglade kriget hans vardag. Halva skolan var fältsjukhus för tyska soldater och varje natt var det mörkläggnings. Ofta gick han och kamraterna på bio och kom ut i det svarta mörkret helt blinda och vimmelkantiga. Då gällde det att få syn på några av Hapsals många tinnar och torn för att hitta hem till sitt inackorderingsrum.

Biskopsborgen byggdes på 1200-talet åt den förste biskopen. Redan i slutet av 1200-talet började svenska sjömän och fiskare flytta in i området. 1294 stadfästes svenskarnas fiskerättigheter i Hapsalbukten, ett dokument som fortfarande har betydelse för estlandssvenskarnas ställning. Runt borgen växte en stad fram och alldeles intill borgen byggdes en domkyrka. Den hade ryssarna tänkt göra simhall av, men planen förverkligades aldrig och kyrkan återinvigdes 1990, precis som många andra estniska kyrkor. Ryssarna hade slängt ut kyrkklockorna från tornet. Den lilla gick sönder, men den stora, från svensktiden, klarade sig och används än idag.

Nere vid Stora strandpromenaden hittade vi Tjajkowskijns bänk, där han lär ha suttit så många gånger och filosoferat över sina kompositioner på den tiden

Hapsal var badort. I närheten låg Kurortsrestaurangen som just höll på att restaureras. Den såg ut som en mindre version av Societetshuset i Marstrand. Precis som till Marstrand kom det förr kungliga, ja, rent av kejserliga gäster hit. Till den fashionabla badorten Hapsal för nämligen tsaren och hela hans hov på 1800-talet för att bada stärkande gyttjebad, en säkert mycket kommersiellt gångbar idé som dr Hunnius fått från gamla ordsbor som berättat hur nyttigt det var mot reumatism att bada i lera. Därför lät man bygga Europas längsta taktäckta perrong (260 m, tror jag), så att de fina hovdamerna slapp bli våta om skorna, när de trippade ner från tåget från Sankt Petersburg. Det är den perongen som Ilon Wikland använder så effektivt på omslaget till sin bok "Den långa, långa resan". Järnvägsstationen, dit inga tåg men bussar kommer nu, höll också på att renoveras. Delar av den var målade i sina ursprungliga läckra, ljusa färger och i ett av väntrummen kunde man beundra takmålningarna från tsarens tid. Men dasset strax intill var smutsiga och illaluktande. Överallt samma kontraster. Det är spännande att fundera över hur här skall se ut om tio-tjugo år.

På väg mot Svenska torget gick vi förbi ryskortodoxa kyrkan. Alldeles intill låg Ilon Wiklands farmors hus, en låg gul byggnad, där Ilon bodde under sin barndom. Jag jämförde sedan med bilden i hennes bok om flykten från Estland. Det stämde bra.

Efter lunchen for vi söderut mot Matsalu naturreservat, där vi skulle bo i två nätter i själva byn Matsalu, som låg vid kusten och visade sig bestå av ett förfallet slott, tidigare svenskägt, och några hus vid en liten damm. Två av husen var ovanligt vackra och välsköta, gulrappade med brutna tak i samma stil som slottet intill. Och i ett av dem skulle vi bo! Så nyrenoverat att allt blänktes och doftade av målarfärg.

Vår värdinna Helle berättade att vi skulle få tre gäster till middagen. Kaja och Kaarel dök upp till vår middag på läckra fiskbullar gjorda på id, fiskad i bukten, grönsaker, potatis och sås på gräddfil och gräslök. Till efterrätt fick vi bröduppuding med äpplebitar, vilket gjorde många sinnen nostalgiska och tunga av barndomsminnen.

Kaja var en världsvan ung kvinna, som på sin utmärkta engelska berättade att hon forskade i fladdermössens natteliv och hade forskningsutbyte med lärare i Västerås. Inte precis den vi hade väntat oss att möta på den estniska landsbygden! Fladdermöss trivs med skog och ruiner, berättade Kaja, så vi insåg att Estland måste vara rena drömlandet för en fladdermus. Kaarel talade bra svenska, eftersom han varit en del i Sverige. Han arbetade på naturreservatet och bodde några hundra meter bort. Kaja berättade för oss om den kvinnoförening som hon, tysktalande lärarinnan Maria (i lokal folkdräkt) och

Helle var medlemmar av. De arbetade med traditionella hantverk och med att göra livet lite gladare, sa Kaja. De visade upp en del saker, halsband, vävda band, armband, som vi gärna köpte av, och sedan packade de upp sina stickade vantar, sockor och tröjor. Så vackert allting var! Åtskilliga av våra släktingar och vänner kommer nog att få estniska vantar och sockor som julklappar och födelsedagspresenter.

Vi fick också se på fotografier från föreningens aktiviteter. När jag såg bilderna från midsommarfirandet, med folkdräktsklädda barn och vuxna ute på grönskande ängar och blossande bål i mörkret, blev det så gripande tydligt hur nära detta land ligger de övriga nordiska länderna. Kulturerna har samma rötter. Trots wienerkorvbröden!

Torsdagen den 8 maj 1997

Matsalu stora naturreservat (nästan 40 000 hektar) söder om Hapsal, består av våtmarker, vattendrag, vassfält och den stora Matsalubukten, en havsvik. Här arrangeras guidade turer med båt och buss. Det är ett resmål som varmt rekommenderas den som är det minsta intresserad av fåglar - eller bara av en för oss främmande naturtyp. 259 fågelarter har observerats här. De mest intressanta anses vara grågås, knölsvan och rördrom. Besökare bör kontakta reservatet i förväg under adress Matsalu Naturreservat, 203 190 Lihula, Estland.

Tillsammans med en grupp finska fågelskådaturister for vi iväg i en öppen motorbåt på en guidad tur i reservatet. Färden gick på de muddrade kanalerna i anslutning till Kasariflodens delta. Vassen vajade längs sidorna och bredde ut sig i väldiga fält. Vattenblänk, solspegel, gungande vassruggar, en klar, väldig himlarymd. Det var en ny värld för oss både i form och färg. Varken vatten eller land.

Det hade börjat växa upp alltför många träd bland vassruggarna. För att hålla nere trädens tillväxt hade man inplanterat bäver, som raskt blivit många, ja, nu alltför många. På flera håll syntes deras bon, bestående av stora högar av nergnagda träd och grenar, boningar som innehåller olika rum för ätande, sovande och andra aktiviteter.

Vår guide menade att man visserligen var stolt över sina väldiga vassbankar, störst i Europa och häckningsplats för mängder av fåglar, men att man också hade stora problem. Vassen innehöll så mycket gifter efter den sovjetiska tidens jordbruk att man skulle behöva skära ner allt och forsla bort det, förmodligen varje år. Nu blev det övergödning och alltför stor tillväxt. Vassfälten kunde öka med upp till 100 m² per år. Fåglarna fick ibland problem med att ta sig från redet till öppet vatten p.g.a. att vassen växte till så fort. Om man inte gjorde något åt det skulle man snart inte ha någon Matsalu-vik. Men man hade nytta av vassen också. En del skördades och såldes av flera privata företag till

Tyskland och Danmark för byggnadsändamål. Ett vasstak kan hålla upp till 70 år.

Ja, mängder av fåglar fanns här, t.ex. skedand, brunand, småskrake och stor-skrake, trana, brushane, enkelbeckasin, små- och storspov, rödbena och alla sorters tärnor. Ett par av den sällsynta svartstorken skulle också häcka inne på området. Endast tre personer kände till den hemliga platsen.

Vi avslutade det intressanta besöket i reservatet med att titta på museet, vars vänliga personal också visade en film om fågellivet i området för oss.

På eftermiddagen vandrade vi längs stigar och över kullar vid byn Matsalu. Gullvivorna hade slagit ut, lerpölnarna blänktes, nunneörten blommade i en skrev. Det var vår! Och tusentals vitkinkade gäss betade och vilade på fälten. Några stod runt de vilande och kvackande som av ett startande expresståg.

Fredagen den 9 maj 1997

Det var dags att återvända hemåt. På väg norrut såg vi åter storken i Kirbla som stod kvar i sitt bo precis som förra gången vi for förbi. Han var väl inte bara en skylt? Vi har sett många storkar, men kanske inte så många som guideböckerna förutskickat. Det känns hur som helst roligt varje gång, som att stiga in i en saga.

Marknaden i Mustamäe utanför Tallinn var vårt mål på hemvägen, en jättemarknad med allt från kött, kålhuvuden och färsk fisk till laserkikare för nattbruk och gamla sovjetiska uniforms-mössor. Allra mest var det förstas stickade vantar, sockor och tröjor som erbjöds till salu. Det var mycket vi gärna ville köpa. Inte var det så lätt med språket alltid. Men de praktiska miniräknarnas siffror kunde förstas på både svenska och estniska.

Innan det var dags att gå ombord på Regina Baltica hann vi också med att besöka ett estniskt Skansen, ett friluftsmuseum vid Rocca al Mare, dit man flyttat 68 gamla byggnader, bondgårdar, torp, fiskarstugor, vatten- och väderkvarnar, för att dokumentera och åter skapa den gamla estniska bondekulturen. Vi besökte bland annat en stormannagård från början av 1800-talet med väldiga, vasstäckta hus, som påminde mycket om vikingatidens långhus, och tittade in i utrymmena för både folk och få. Så där hade nog människorna bott under många sekler. Vldiga stockar med delar av roten kvar kringgärdade ingången till boningshuset. Ekar? Vi hann bara se en liten del av området innan det var dags att återvända mot Tallinns centrum och hamnen.

På hemvägen begrundade vi vår resa och våra upplevelser. Det har varit en ovanlig semesterresa, så innehållsrik, givande, nästan omvälvande. Mötena

Forts på s 30

Sistlidna sommar, i juli, företog min bror Helge och jag tillsammans med våra familjer en resa till vårt födelseland. Underbara vägvisare var våra kusiner syskonen Gjärdman: Arne, Otti och Ester. Det blev en oförglömlig resa i både rum och tid. Vi hade Roostas välskötta stugby som bas. Under veckan hade vi besökt Bysholm, Birkas och mamma Marias Förby på Ormsö.

Sista dagen, första resan.

Vi hade charmerats av den gamla stadskärnan i Tallinn, betagits av idylliska lilla Hapsal och inte trott våra ögon när vi anlände till det av militären plundrade och övergivna Paldiski. Vi hade besökt de gamla gråa byarna längs kusten så naturligt inbäddade i landskapet och lämnats i melankolisk eftertanke vid de åldriga byggnaderna försilvrade av väder, vind och svunnen tid.

Jag vill berätta om den sista dagen, som vi avsett för att leta efter pappa Alexanders födelsegård.

Vi styrde i riktning mot Korkis

Vi stannade först vid Padis klosteruin, mycket vacker och imponerande. Färden gick vidare och snart var vi framme i Kors. Kyrkogården blev utgångspunkt för vårt letande. Fanns här någon gravsten av intresse? Helge yngsta dotter Julia hittade en relativt ny gravsten med namnet Alexander Samberg. Vi förstod

nu att det fanns släktingar i trakten. Vi skrev en liten lapp med våra adresser och stack den under en sten på gravstenen. Det kändes som att slänga ut en flaskpost. Färden gick vidare mot Korkis. Vi skymtade vatten och befann oss plötsligt vid en liten båthamn med små fritidsstugor. Människorna njöt av sol och bad. En högt påskruvad radio spelade livliga estniska och ryska melodier. En man dansade på stranden.

Vi satte oss i en ängsbacke en bit från stranden. På grusvägen nedanför drog en ständig ström av människor på väg till havet. Det var lördag, solen sken och Estland var åter en fri nation.

Utsikten var förtjusande med en mjukt formad bukt och Paldiski i fjärran. I den lummiga grönskan kunde man se Madise kyrktorn sticka upp.

Där satt vi nu alla i gräset och åt lunch utan den minsta aning om vad dagen i övrigt hade att bjuda. Några av

oss slog några lovar i terrängen nyfikna på omgivningen.

Helge försvann och var borta en god stund. Helt plötsligt såg vi honom komma klivande i det höga gräset tillsammans med en blondin iförd bikini. De pratade och gestikulerade medan de gick i riktning mot en liten gård uppe på backkrönet. Jag blev nyfiken och begav mig själv åt samma håll. Två stora hundar förde ett förskräckligt liv innanför staketet. De lugnade sig när en liten gumma, barfota och iförd sjalett kom ut ur huset. Blondinen från stranden började tala med henne på estniska och tolkade så gott hon kunde för oss på engelska. Hon var rar och vänlig och ville så gärna hjälpa till.

Gumman med sjaletten visste berättat att det fanns en kvinna som talade svenska strax i närheten. Hon kunde kanske vara oss till hjälp i vårt sökande efter våra rötter. Gumman ritade med en käpp en karta i sanden på vägen och följde oss och blondinen en bit på väg.

Tolken lät oss att förstå att vi kunde komma tillbaka till henne om vi behövde. Vi tackade för hjälpen och de två kvinnorna gick åter till sitt, gumman med sjaletten till sina hundar, blondinen till badstranden.

Det började kännas spännande. Vi var kanske på väg att hitta en ledtråd i vår släktoforskning.

Det tog oss mindre än fem minuter att med bilarna nå den utpekade gården. Husen låg vackert i skogsbrynet med en bikupa i trädgården. Det var tyst och stilla. Ingen tycktes vara hemma. Osäkra på om det var rätt hus förberedde vi oss för att köra vidare till nästa gård.

Då upptäckte jag ett stort bestånd med den blålila och gula blomman natt och dag eller den svenske soldaten, som den också heter. Här måste kameran fram igen. Alla klev ur bilarna för att

Huset vi fann. Alexanders födelsegård i Korkis.

FOTO: HELGE SAMBERG

Helge och Ingeruns mors, Maria Notman, födelsegård på Ormsö (Förby).

beundra blomprakten. Plötsligt dyker det upp en äldre dam bakom den gulmålade huslängan. Helge började prata med henne på svenska.

Hon var ursprungligen från trakten men nu bosatt i Stockholm. Somrarna tillbringade hon i Korkis. Nu var det så att hennes son hade sett ett par bilar med svenska nummerplåtar irra runt på vägarna i byn och hon tänkte att hon kanske kunde vara till hjälp.

När hon hörde namnet Alexander Samberg förstod hon genast vilka vi var och hon berättade att i den gamla gården med bikupan och blomsterfältet vid skogsbrynet bodde Klamans, släktingar till oss.

Dessutom visste hon också var Alexanders fädernehem låg. Hon hade varit där många gånger och köpt honung. Tillsammans med sin son, som anslutit sig till oss, promenerade hon och Helge dit, medan vi andra följde efter i bilarna. För ytterligare information om vår släkt hänvisade hon oss till ett gulmålat hus någon kilometer bort. Där skulle finnas en mycket trevlig kvinna som visst talade svenska och var förknippad med namnet Samberg. Ganska snart var vi framme vid en avtagsväg, som förde oss in i en glesbevuxen tallskog. Vägen slutade vid en liten fuktäng och där på andra sidan bakom ett högt stängsel med ett hänglås på grinden låg ett långsmalt älderdomligt timmerhus. Det ursprungliga halmtaket var ersatt med ett plåttak.

Ladugårdsbyggnaden, som stod i vinkel med huset, hade inte fått samma omtanke med påföljd att taket hade rasat samman. Här liksom på så många andra platser fanns en gammal hög syrenhäck.

Vilken överraskning för oss. Vi stod

alla tysta med vidöppna ögon.

Vi tackade och sade adjö till våra hjälpsamma vägvisare. Helge slog sina lovar runt inhägnaden. Det dröjde inte länge förrän han signalerade till oss andra. Som ett gäng rövare smög vi oss tyst och försiktigt i varandras fotspår genom ett hål i syrenhäcken, vadade i kirskaål och brännässlor, rundade ladugårdsknuten och kom in på gårdsplanen. Ett prydligt litet potatisland alldeles framför huset tydde på att någon hade med platsen att göra. Vem? Det vet vi inte. Vi tog våra fotografier och Helge filmade med videokameran. Sedan smög vi lika försiktigt ut som när vi kom för att inte lämna alltför mycket nedtrampat bakom oss. Vad vi så oväntat upptäckt lämnade efter sig en överklig, ja nästan surrealistisk stämning. Åter ute på ängen stod vi en stund och betraktade den tillbommade stugan och gick sedan på den mjuka gräsbevuxna vägen kantad av tallskog tillbaka till bilarna

Nu gällde det att hitta det gula huset.

Gult hus nummer ett. Dörrar och fönster stod på vid gavel, några cyklar låg slängda på gräsmattan men ingen tycktes vara hemma. Just när vi var på väg att lämna stället kom en bil insvägande på gårdsplanen. Mannen som körde talade relativt bra engelska men var mycket avvaktande. Vi frågade om han kände någon i trakten med namnet Samberg. Han hade aldrig hört det namnet. När han förstod att vi inte kommit för att ta huset ifrån honom blev han vänligare men kunde dock inte hjälpa oss.

Åter på väg. Gult hus nummer två. En äldre gårdslänga med en grå timmerlada, allt inbäddat i en vacker trädgård med prydliga blomsterrabatter och gamla fruktträd. Helge gick först.

En kvinna i medelåldern pysslade i blomsterlanden. Hon kom fram och pratade med Helge en stund. Då jag förstod att hon hade mer att säga än ja och nej, klev jag också ur bilen. Då mötte jag Herta. Vi upptäckte att vi var sysslingar. Hon var givetvis mycket överraskad och upprörd över ett så oväntat besök och berättade på svenska om släktförhållanden, om sin egen familj, om familjen i Sverige och om föräldrarna som gått bort för några år sedan. Det var deras gravsten vi funnit på kyrkogården i Kors tidigare på dagen. Herta berättade om maken som hon mist så plötsligt under sitt första år som pensionär och att hon själv gjort karriär som apotekare. Under vinterhalvåret bodde hon inne i Tallinn, men under sommaren var hon här på landet med sitt barnbarn.

Herta visste till vår förvåning om både Helge och mig, att jag bor i Californien och att Helge är lärare vid Umeå universitet. Vi fick komma in och se huset som hennes far byggt i början av 20-talet. Herta är en vacker och kultiverad kvinna med ett behagligt och mjukt sätt. Vi bytte adresser och hon lovade att sända en kopia på den släktforskning hon höll på med. Ute i trädgården tog jag ett kort på vackra Herta och Helge också vacker men kanske inte fullt så söt som Herta. Med huvudet fullt av alla nya upptäckter och intryck lämnade vi vår nyfunna syssling vinkande vid gårdsknuten omsluten av sina blomster. Det var lördagskväll och hon väntade på att barnbarnet skulle komma ut och tillbringa veckoslutet hos henne. Liksom vi nu har något att berätta så hade även hon det den kvällen vid middagsbordet. Vad beträffar Korkis hade den enligt henne blivit en ryssby. Som hon sade - "vi umgås inte men säger hej till varandra".

Nu var det dags för oss att ge oss av i riktning mot Roosta. Det hade redan blivit senare än planerat. Men vad spelade det för roll!

Vid det här laget började jag begrundna våra upplevelser denna lördags-eftermiddag. Plötsligt slog det mig. Allt detta hade inte hänt om jag inte hade bett att få stiga ur bilen för att fotografera ett fält med natt och dag vid skogsbrynet intill Klamans gård.

Tack för att jag fick berätta om en ovanlig dag i mitt liv.

*Ingerun Norberg född Samberg,
dotter till Alexander och Maria
född Notman, syster till Helge.*

FOTO: MARGARETA HAMMERMAN

Fotografiet t v i bakgrunden föreställer Maria Murman med sin cittra och Kustbon på bordet.

Ormsö fotograferat!

En rikssvensk ung stockholmstjej, Ann-Sofi Rosenkvist, har under hösten besökt Ormsö och fotograferat. Hon utbildar sig till bildjournalist på Nordens fotoskola, Biskops-Arnö och blir klar i maj. I utbildningen fick klassen på ca trettio elever åka till Baltikum för att fotografera dokumentärt. Ann-Sofi valde Ormsö eftersom hon var intresserad av svenskarnas tid i Estland och fick

tipset av kontaktmannen i Estland att åka dit. En annan av eleverna fotograferade på Runö. Ann-Sofie var på Ormsö i tre omgångar och har nu nästan 1500 bilder från ön. Sex bilder av dessa valdes ut och ställdes ut några veckor i januari på Galleri Kontrast i Stockholm. Hela klassen fick hänga upp fem-sex bilder var och vi som var där fick se en mängd fina dokumentära bilder på män-

niskor, barn och miljöer i Baltikum. Efter sex veckor på ön fick Ann-Sofi god kontakt med människorna och svenskbygdens intressanta historia. Hon försäkrar att hon kommer att åka dit igen. Under april månad ställer hon ut sina bilder på Café Java på Hornsgatan 29 och i sommar på Ormsö i samband med firandet av Olofsdagen.

Margareta Hamnerman

En runöjala

Detta nytagna foto av Sven Svärd föreställer ett av de många föremål, som finns i vårt lilla museum på Roslagsgatan. Det är en modell av en runöjala tillverkad av Henrik Lorentz och ursprungligen en gåva till Nils Tiber, Ulma i Uppsala. Hans änka skänkte skeppet till Svenska Odlingens Vänner. Förlagan till modellen ägdes av Henrik Lorentz, Arvid Björk, Fredrik Rönnlund och Hans Passvik tillsammans och de utgjorde även dess besättning. Skeppets namn var Kiäl, vilket betyder hingsten. Skutan deltog i en kappsegling i Karlskrona 1923.

Ulla-Stina Rundgren

Niina Murdvee och Peeter Paemurru i S:t Mikaelskyrkan.

Kyrksalen med de nya bänkarna från vänförsamlingen i Hangö.

Musik, musik och mycket mera

Piia Paemurru, Marie Oidekivi och Peeter Paemurru tackar för applåderna.

Piia och Peeter Paemurru i Jacobs kyrka i Stockholm.

V i började 1998 med att åka till Tallinn för en dag min kompis Ulrika och jag. Skälet var att Ivar Boman hade skickat en hälsning att en representant från Kustbon och/eller SONG-häftet var välkommen till S:t Mikaelskyrkan för att övervara det årliga musikevenemanget. Han hade ordnat fribiljetter på Estline och vi kände oss väldigt viktiga när Ivar Boman dessutom kom och hämtade oss i hamnen.

Därefter fick vi varmt te och tillgång till ett vilrum några timmar hos Birgittasystrarna. Här finns också möjligheter att övernatta och få frukost till mycket humana priser. För att inte tala om det vänliga bemötandet. Dessutom är det bara några kvarter från S:t Mikaelskyrkan.

Så var det dags att ta sig till kyrkan.

Vädret var inte på sitt bästa humör, men allt blev till det bättre när vi kom till kyrkan. Ett varmt mottagande, men kall kyrka. Och oj så mycket som hänt sen jag senast var där! Bänkar upprustade och sponsrade av personer, som dessutom fått sina namnskyltar på bänkarna enligt följande:

1. Eric Ekqvist
2. Familjen Bob Tigerstedt
3. Hangö Svenska Kyrkobröder.
4. Hangethe - Logen nr 82
5. Ungdomar i södra svenska församlingen, Helsingfors.
- 6+7. Samfundet Tigerstedt.
- 8+14. Eestin Linjat.
9. Hufvudstadsbladet.
10. Hangö Svenska församling.
11. Missionsångarna i Hangö Svenska församling.
12. Missionscellen i Hangö Svenska församling.
13. Hangö kyrkliga samfällighet.
15. Familjen Gustav Granvik.

Så följde svensk gudstjänst och nattvard och därefter blev vi översköjlda av vacker musik. Åhh, vad de är duktiga!! Väino Puura, bariton. Sirje Puura, sopran. Oliver Kuusik, tenor. Christin Ots, alt. Peeter Paemurru, cello. Piia Paemurru, piano. Maris Oidekivi, piano (orgel saknas ännu så länge i S:t Mikael). Niina Murvee, fiol. De spelade så att jag trots skinnvantar kunde göra några noter och knäppa några bilder. Underbart. Kyrkkaffet efteråt var värmande och livgivande.

Två veckor senare hade jag glädjen att få besök av Piia och Peeter, som skulle ha konsert i Jakobs kyrka tillsammans med Maris (denna gång fanns orgel tillgänglig). Tyvärr medger inte utrymmet att jag tar med hela programmet. Jag bara njöt av den vackra musiken. Om jag fick fria tyglar skulle jag kunna fylla hela tidningen, men det går inte. En liten rolig episod, som jag ser det för min egen del, det var att dessa fingerfärdiga personer nu fick prova på att äta med pinnar för första gången.

Ulla-Stina Rundgren

De gustavianska krigarna som bosatte sig i Gammalsvenskby

SVENSKBY SIDAN

Under Gustav III:s ryska krig anlände ett antal tillfångatagna svenskar till ett fångläger i staden Feodosia på Krim. Efter hand släpptes ett antal av dem fria mot att de bosatte sig i den svenska byn som grundades vid floden Dnjepr 1782. Dessa krigsfångar bör ha tillfångatagits antingen vid slaget vid ön Hogland i östra Finska viken den 17 juli 1788 eller vid den lyckade svenska genombryning som kallats det Viborgska gatloppet den 3 juli 1790. I den folkräkning som ägde rum i Gammalsvenskby den 3 augusti 1795 finns fem f d svenska krigsfångar nämnda i byn. Det rör sig om Anders Vesterberg 32, den nyligen avlidne Johan Lövberg 26, Anders Andersson (Hernberg) 30, Kristian Johansson (Barkvall) 28 och "Lars Marlsson" (skall vara Mats Karlsson, Norberg) 24 år. De första anteckningar i Gammalsvenskbyns kyrkbok som ger oss en fingervisning om när dessa män anlände är dopnotisen för Anders Vesterberg och hustruns Aet Magnusdotters son Peter som döps den 18 mars 1794. Av detta kan vi dra slutsatsen att de fem männen åtminstone var på plats i juni 1793. Vigsellängden är bristfälligt förd under denna period. Kyrkoherde Victor Vilmeck i Cherson förrättade fyra vigslar i maj 1792. Pastor Kirschmann i Nowo Moskowsk förrättade sedan tre vigslar den 25 oktober samma år. I november 1793 viger en pastor Elisaeus ett annat par i Gammalsvenskby. I övrigt saknas det alltså uppgifter i kyrkboken. 1795 hade även Anders Hernberg och hans hustru Maria Hansdotter ingått äktenskap.

Den balttyske forskaren Carl Russwurm konstaterar i sin bok *Eibo-folke ...*, efter brevkontakt med byn 1849: "även om 90 stycken svenskar som tillfångatagits under det svenska kriget och transporterats hit då (1794) hade föredragit den ensamma kolonin på steppen framför hembygden."

Docent Wilhelm Lagus besökte 1852 Gammalsvenskby och där kommenterar han de svenska krigarnas härkomst enligt följande: "... kanske kunde sönerne till dem, som kämpat vid Hogland, förtälja något äfven om deras hädangångne fäders Finska kamraters trohet och mod."

Den finländske forskaren Herman Vendell gjorde sommaren 1881 ett besök i Gammalsvenskby. I sin reseberät-

telse skriver han följande: "Byn uppfördes på samma ställe där hon nu står, dock enklare, och kyrkan (i korsform, av trä) byggdes 1788. Icke långt efter nämnda år förflyttades till byn fyra i Wiborgska gatloppet tillfångatagna svenska soldater; deras ättlingar lever än."

Två folkräkningar (s k Sjämlarevisioner) har nu blivit tillgängliga genom den rysslandstyske forskaren Karl Stumpp. Stumpp fann redan under kriget i Ukraina dokument i Cherson som rörde kolonien Gammalsvenskby. Det rör sig om folkräkningarna 1808 samt 1816. Om Andreas Westerberg (46 år) står det angivet 1808 att han anlant från "Westrios" 1790.

Om Christian Johansson (Barkvall, 34) heter det "från Alberg 1790". För Matz Norberg (29) finns ingen ursprungsort angiven. De föräldralösa barnen

Greis (8) och Margareta Hernberg (13) nämns sedan som bördiga från Dagö, vilket ju stämmer på morssidan. År 1816 tas de svenska krigsfångarna upp under egen rubrik i byn. Christian Johansson (Barkvall) som uppges 1813 ha varit 44 år gammal har dött 1814. Anders Westerberg (49) bor med fru och dotter på egen gård tillsammans med fosterbarnen Greis Andersson (Hernberg, 14) och Margareta Andersdotter (19). Sist tas Matz Norberg (35) upp med fru och fyra barn.

Mer än så vet vi i dagens läge inte om dessa gustavianska krigares bakgrund. Hogland 1788 eller Viborg 1790? - det är frågan. Västerås och möjligen Alberga nära Eskilstuna kan vara hemort för två av dem. Kanske en nitisk forskare här känner sig manad att leta vidare efter dessa nålar i historiens höstack?

Prästgården i Gammalsvenskby.

Upprop till hjälpinsamling

Vintern är hård i Ukraina. Elpriserna är höga och pensionärerna i bykomplexet Zmijivka, dit bydelen Verbivka (som är mer känd under namnet Gammalsvenskby, också hör) har inte fått ut sina pensioner sedan månads-skiftet augusti/september förra året. Av det forna jordbrukskollektivets (numera kooperativets) 50 traktorer fungerar en, skriver en. Höstplöjningen gick därför inte att genomföra här, lika litet som på många andra orter. Konservfabriken Tsumak i Kachovka, som drivs av svenskar, har inte kunnat köpa upp sina råvaror i Ukraina - utan tvingats att importera från Kina för att kunna upprätthålla sin produktion. Många i landet lider alltså uppenbar nöd. Visserligen kan vi inte hjälpa alla, men vi kan alltid göra något. Den 15 februari gav Svenskbykören en konsert i Roma kyrka på Gotland till förmån för Zmijivka. Fler konserter i andra gotländska kyrkor planeras.

För den som vill och kan hjälpa till: Föreningen Svenskbybornas postgiro-konto med nummer 187879-2 hålls öppet för en insamling. Alla bidrag, stora som små, är mycket välkomna!

Arv på Runö

Under tiden då Runö tillhörde tsarrysland var arvsordningen den att äldste sonen ärvde gården, om det fanns fler söner blev de inkallade till soldater i tsarens krigsmakt.

Undantag fanns. Om t ex en yngre son flyttade hem till ett barnlöst par som behövde honom för skötsel av gården, blev han inte inkallad. Om ett par inte hade någon son, då kunde en dotter få överta gården och bli ägare till den. Om då en pojke, som riskerade att bli inkallad till tsarens krigsmakt, gifte sig med en gårdsägande flicka och flyttade hem till henne, slapp han bli inkallad, men han blev inte genom giftermålet ägare till gården.

Isaksgården - ett exempel

T ex: På Isaks (västra) fanns en flicka, Helena, som inte hade någon bror och därigenom ägde gården. På Haggars (östra) fanns det många söner; flickan gifte sig med Isak Haggars som flyttade hem till Isaksgården, men han blev ald-

rig ägare till gården, men slapp bli inkallad. Alltså; under tsarryska tiden ärvde flickorna inte en gård om det fanns en son. Flickornas arv bestod mest av kläder som ingick i Runödräkten, och kunde många gånger ha gått i arv från led till led i hundratals år. I en del familjer fanns det väldigt mycket av dessa kläder som ansågs vara en rikedom. Om en flicka från ett sådant "rikt" hem gifte sig hade hon med sig väldigt mycket, men alla var inte "rika". De som inte förde med sig några runökläder alls, var de som kom ifrån t ex Nuckö, Ormsö eller andra orter, dessa ägde naturligtvis inga runökläder.

Biskopsbrevet 1341

Runöborna hade ett biskopsbrev, utfärdat av biskop Johannes i Kurland, utgivet

i Pylthen den 28 juni 1341, där det bl a står: "Att vi i nåder medgivit de svenska personer; vilka bebo den kringflutna ön Runen, att de skola besitta sin egendom efter svensk rätt."

När Runö tillhörde tsarrysland godkändes detta biskopsbrev, och Runö hade en särställning som utlovats av "zariska Majestäten" 1712. Runöborna kom att erhålla så gott som fullständig självstyrelse.

Runö ligger på gränsen mellan Estland och Lettland, när dessa stater blev självständiga 1918 kunde de inte komma överens om vilket land Runö skulle tillhöra. Resultatet blev att Runö blev en självständig ö från 1918 till 1920. Runöborna fick själva välja vilket land Runö skulle tillhöra. De valde Sverige, men så blev det inte. Nu valde runöborna Estland, men de ställde villkor: de skulle kostnadsfritt få ta timmer ur kronoskogen, de skulle vara befriade från värnplikten och statsskatten. Resultatet blev: runöborna fick ta timmer ur kronoskogen för vilket de betalade, men inte fullt pris. I vad runöborna betalade ingick även betalning för utmätning för den skog som fick tas ut varje år, även andra utgifter i samband med skogen, runöborna fick göra värnplikten på Runö, någon statsskatt betalades inte.

Det självständiga Runö

Under tiden 1918-1920 när runöborna var självständiga sköttes Runö på samma sätt som under tsartiden fram till när Runö kom att tillhöra Estland då gällde Estlands lagar med undantag av vad runöborna förhandlat sig till - skogen, värnplikten, skatten.

I boken Runö-Ruhnu 650, utgiven 1991 i samband med 650 årsminnet av biskopsbrevet kan bland annat läsas följande: "när Runö kom att tillhöra Estland var tiden under svensk rätt definitivt slut, Runö var som en del av Estland, underställt detta lands lagar och förordningar."

En del runöbor trodde att den tsarryska ordningen fortfarande gällde på Runö, och att Runö fortfarande hade en särställning, men så var det inte. Det var estniska lagar som gällde.

Den estniska ordningen

Första gången jag hörde om den estniska ordningen var på 1920-talet. Jag vet inte vilket år det var, kanske var jag i 10-12-årsåldern. När bonden på Kokasgården, Tomas, dog då klagades det vem som enligt estnisk lag ärvde Kokasgården. Tomas hade fem barn, fyra flickor och en pojke. Enligt tsarrysk lag skulle pojken, Arvid fått överta hela Kokasgården, men nu var det estniska arvslagen som gällde, och enligt den lagen ärvde alla syskon lika mycket = en femte del var. Två döttrar, Maria och Helena var bortgifta, och två flickor, Elisabeth och Hulda, bodde fortfarande hemma. Nu begärde hemmavarande döttrarna att få ut sitt arv ur Kokasgården, vilket var helt riktigt enligt lagen.

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

kallar härmed medlemmarna till

ÅRSMÖTE

lördagen den 9 maj 1998 kl 13.00

i Eesti Maja, Wallingatan 32-34 i Stockholm

UR PROGRAMMET

Göran Hoppe berättar om Aibolands Museum

SESK:s ordförande Arne Tennisberg medverkar

Musikunderhållning av systrarna Viveca Mickelin, fiol och

Ingrid Mickelin-Fredriksson, piano

Årsmötesförhandlingar med förslag om samgående mellan

Svenska Odlingens Vänner och

Svenska Odlingens Nya Generation.

Stadgeförslag och årsberättelse för 1997 skickas per post till

SOV:s medlemmar.

Kaffe till självkostnadspris.

Hjärtligt välkommen!

STYRELSEN

Pojken Arvid som också var hemma, ägde nu inte mer än en femtedel av gården, vilket han med sin familj inte kunde klara sig på. Detta ordnade sig så; de bortgifta döttrarna gav sina femtedelar till brodern, Arvid som därigenom fick tre femtedelar. Resultatet blev att Kokasgården delades i två delar, en del bestående av tre femtedelar, och en del av två femtedelar. En del runöbor var hemma hos oss på Passgården och diskuterade kring detta. Eftersom min far var domare på Runö under tsarryska tiden, och även representerade runöborna vid förhandlingar med Estland, visste han en del om hur det var på Runö när Runö tillhörde Estland. Det var därför de frågade honom. Jag var för liten för att delta i diskussionen, men jag lyssnade och hörde vad som sades, och fick därigenom veta vad som gällde på Runö.

Även Noggisgården delades enligt estnisk lag, men det var mellan två bröder, och det väckte inte så stor uppmärksamhet.

Haggarsgården

Peter Runestam, som senare blev min svärfar, hade fem barn, en pojke och fyra flickor. Han ville ha reda på vad som gällde på Runö, när Runö tillhörde Estland. Han kontaktade advokat i Arensburg (Kuresaare) och fick klart besked att alla syskon ärvde lika mycket, såväl pojkar som flickor. Angående sin fru som kom från Haggars (västra), och var dotter till bonden Arvid Haggars fick han skriftligt bekräftat att hon ärvde en tredjedel av västra Haggarsgården, (de var tre syskon, en pojke och två flickor), men hon begärde aldrig att få ut sitt arv ur Haggarsgården.

Peter Runestam hade nu fått klart besked vad som gällde angående arv på Runö, när Runö var en del av Estland, och han levde därefter. Senare, när jag gifte mig med hans äldsta dotter, blev det fråga om arvet/hemgiften. Detta ordnades så att de kläder som hörde till hemgiften delades i fem lika delar, och genom lottdragning bestämdes vem som skulle ha vad. Alla skulle ha lika mycket, såväl pojken som flickorna. När min hustru, Kristina kom till Passgården, förde hon med sig sin femtedel, enligt fördelningen mellan henne och hennes syskon.

Passgården

Min far, som var bonde på Passgården, testamenterade gården till mig. För att ett testamente skulle gälla, måste det vara skrivet enligt estnisk lag, och kunna godkännas av myndigheter. Den som skrev testamentet från min far till mig var Notarius Aleksander Lulla Kuresaares. Testamentet bevittnades av Villem Granfeldt, Aleksei Nellis och Albert Schmidt, och är skrivet i Arensburg (Kuresaare) den 29 maj 1934, stämplat med notarius stämpel och undertecknat A. Lulla, notar.

Fredrik Österman

Nyårsnatt i Hapsal

Skillnaden är inte stor. Raketer, skumpa, god mat, festivitas och upplädda människor präglar såväl det svenska som det estniska nyåret. Det var erfarenheten efter att ha varit på nyårsfest i det enorma kulturhuset i Hapsal. Denna fyrkantiga byggnad, mycket lik ett kärnkraftverk, är måhända något stilbrytande och känns kanske aningen stort men nu står den där med sina enorma lokalytor. Inuti finns ett nytt fint bibliotek som också har en liten avdelning med svenskspråkig litteratur. Där finns även en kafeteria, ett konstgalleri, möteslokaler, konserthall och en mängd andra utrymmen.

För vår del började nyårsnatten i den helt nya baren bredvid Hapsals stadshotell som drivs av ägarna till diskotek Afrika, enligt hörsägen ett av de populäraste i Estland. Denna moderna barskapelse skiljer sig ganska markant från vad som fanns tidigare; kafé Kúlinar med bakomliggande restaurang av Söökla-typ i fulländat sovjetiskt manér. Borde ha k-märkts! I baren träffade vi Allan Jaarman, chef för länsmuseum, som tröttnat på det administrativa och nu flyttat till forskaruppgifter i Tallinn. Det är tråkigt för han är en himla trevlig prick.

Vi träffar också en som påstår sig ha svenskt påbrå, någon morfar eller liknande, men här räcker inte språket till för att reda ut förhållandet.

Nåväl, nyårsfestandet på kulturhuset började vid nio-tiden med en bit mat och något att dricka. Maten var god och champagnen rysk men olidligt söt för den som är van att dricka originalvaran. Men å andra sidan mycket billig.

Mitt sällskap bestod av en person och vi fick ett yngre estnisk par bredvid oss vid bordet. De kunde bra engelska. Mannen hade lärt sig genom att titta på engelska program på finsk TV! Hon studerade sociologi vid Tartu universitet och hade tillbringat många somrar på familjens lantställe i Spithamn. En gammal svenskgård tydligen. Hur som

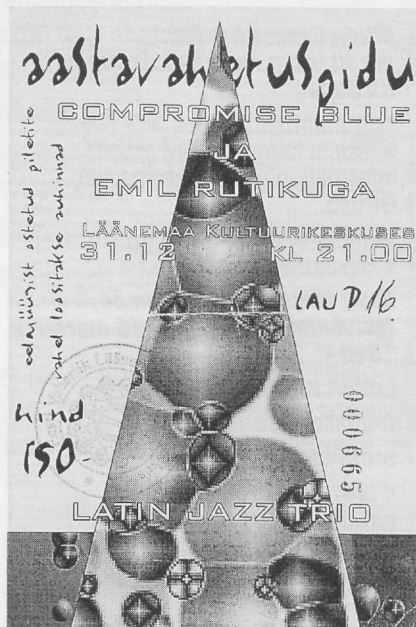
helst hade vi en trevlig sittning. Det är alltid intressant att få höra hur esterna uppfattar sin situation och de senaste årens enorma förändringar.

Ett band från Tallinn stod för underhållningen. Deras stil och låtar påminner i hög grad om gruppen i filmen Blues Brothers. Vilket innebar bra tryck och fullt dansgolv.

Vid tolvslaget kastade sig alla ut för att njuta av fyrverkerierna. Det tjöt över hela stan och mycket folk var i farten. Bomber och raketer sköts iväg från kulturhusets tak och vinden gjorde att alla fyrverkerirester hamnade på oss som stod nedanför. Ett inslag som höjde nyårsdramatiken några grader. Sent på natten var det dags för lottdragning.

På alla entrébiljetter stod ett nummer och ett antal elektroniska apparater lottades ut. Ett uppskattat inslag, men vårt bord fick ingen utdelning. Framåt tre-tiden lullade vi hem till rummet i Päeva Villa. Några erfarenheter rikare.

Peter Nylander

Svenska staten bekostar upprustning av S:t Mikael i Reval

Den svenska regeringen har anslagit 35 miljoner kronor till upprustning av tre kulturhus i den estniska huvudstaden. De tre byggnaderna är den svenska S:t Mikaelskyrkan innanför ringmuren, slottet Kadriorg öster om den centrala staden samt trähuset Kungla 52 i stadsdelen Kalamaja.

Från svensk sida är det Riksantikvarieämbetet (RAÄ), som ska ansvara för renoveringarna, vilket betyder att stor hänsyn tas till att de kulturhistoriska värdena bevaras. Först sent i vår beräknar RAÄ vara klar med projekteringen. Då kommer det att stå klart hur långt pengarna räcker. I pressmeddelandet från Kulturdepartementet står dock att "huvuddelen av pengarna förväntas avse slottet Kadriorg".

De nu aktuella pengarna kommer från den så kallade Östersjömiljarden. Tanken är att pengarna ska skapa arbetstillfällen även i Sverige. De estniska myndigheterna ska också medverka i arbetet och kanske skjuta till pengar.

Sedan 1980-talet finns täta kontakter mellan RAÄ och dess estniska motsvarighet. Men det var Målaremästarnas

Riksförening, som kom med förslaget till politikerna. Där ser man framför allt möjligheten för hantverkare i Sverige och Estland att utbyta kunskaper om hur man vårdar gamla byggnader.

- I Estland finns många hus som behöver renoveras, men man har inte råd. Vi har kunskaper och många arbetslösa i byggbranschen, säger Reine Unger hos Målaremästarna till Kustbon.

Riksföreningen har valt ut tre helt olika byggnader för projektet. Kyrkan är ett stenhus inne i Gamla stan ursprungligen (1532) byggt som ett helgeandshus (sjukhus) och blev hem för den svenska församlingen på 1700-talet.

Barockslottet Kadriorg innehåller idag museum men var en gång i tiden tsarfamiljens sommarresidens. Det stod klart 1718 och betraktas av många som ett av de vackraste barockslotten i Nord-europa. Kungla 52 ska bli ett uppvisningsprojekt för hur resten av den nedgångna trästaden i Kalamaja kan räddas, är målaremästarnas motivering.

I sitt förra nummer skrev Kustbon att en total renovering av den svenska kyrkan beräknades kosta 20 miljoner svenska kronor. Hittills har det samlats in runt en miljon kronor i Sverige, bland annat som stiftskollekter i Svenska kyrkan och av tidningen Dagens Industri.

Estlandssvenskarna har bett de svenska myndigheterna om pengar till den svenska kyrkan i Reval och hänvisat till den svenska minoriteten, men det har inte givit resultat. Hänvisar man däremot till arbetslösa svenska byggarbetare går det bättre. Kanske något att tänka på när fler projekt i svenskbygderna behöver finansieras.

Mattias Reinholdson

Ett år på nätet!

SONG:s hemsida har nu funnits ute på nätet i över ett år. Sidan är fortfarande under utveckling, men har ändå hunnit röna en hel del uppskattning. Och SONG får då och då bevis på att den gör nytta – att människor även utan koppling till de estlandssvenska föreningarna hittar fram till sidan. Ett sätt att locka nya medlemmar.

Häromsistens lyckades Susanne Nevelius hitta hemsidan och luska sig fram till föreningens e-mail-adress för att ta kontakt. Hon är en datorintresserad lantbrevbärare från Enköpingstrakten med rötter i Rickul, men som hittills inte varit bekant med Svenska Odlingens Nya Generation. Hon har också själv en mycket ambitiös och välgjord hemsida, där man kan stifta bekantskap med hennes egna familjemedlemmar och läsa en del om estlandssvenskar i allmänhet liksom om familjen Nevelius arbete med att röja skog och annat på den gamla föräldramarken i Nystu, som de lyckats få tillbaka från den estniska staten. Man får också ta del av några av bygdeskalden Mats Ekmans dikter (till exempel Båndomstien) samt ett recept på kakobre, estlandssvenskt helgdagsbröd.

Dessutom har hon numer en länk till SONG:s hemsida inlagd.

Sidan är väl värd ett besök och har adressen: www.algonet.se/~nevelius

Det kan också var värt att påminna om adressen till SONG:s hemsida: www.algonet.se/~song

SOV:s hemsida låter ännu vänta på sig, men planarbete pågår.

Helene Ahlberg

Fotnot: Tecknet ~ som kallas tilde får man genom att trycka alt + tecknet till höger om å på tangentbordet för PC, eller tecknet till höger om å och sedan mellanslag för Mac.

Vi beklagar!

Våra föreningslokaler på Roslagsgatan har inte alltid varit bemannade mån-tor 9-14 under januari och februari. Orsaken till att jag inte funnits på plats är en översvämning från avloppet. Man har tvingats bryta upp golv och det har luktat illa samt susat mycket från olika torkfläktar så jag har jobbat på distans. Vi beklagar mycket att några av er åkt förgäves. Snart skall allt vara reparerat och ni är välkomna att besöka oss. Men ring gärna innan på tel 08-612 75 99.

Ulla-Stina Rundgren

Välkomna till årsmöte med Sviby byalag

**Milda Gärdström-Hector
berättar om resorna från Sviby
till Japan.**

Kommunfullmäktiges ordf Harald Mickelin kommer med aktuell information om markfrågor på Ormsö.

Vi möts med sång och musik till självkostnadspris 120:- på

**Eesti Maja, Wallingatan 34,
festvåningen, lörd den 28 mars
1998 kl 12.30**

Lotteri med fina vinster.

Anmälan före 22 mars till
ordf Algot Slät 08-711 88 42,

v ordf Birger Appelblom

08-560 301 11 eller

kass. Olle Nyholm 08-97 46 55 .

Styrelsen

Altartavlan i Runö Nya Kyrka

Det föregående numret av Kustbon har som omslagsbild ett fotografi av altaret i kyrkan, som ju domineras av den stora altartavlan. Fotot är taget av Meta Majlund under gruppresan till Runö i juli 1997, som också refereras av henne inne i tidningen.

Om altartavlan skriver hon "...tavlan såg ju lika fin ut som jag mindes den! Men hur kunde den vara så fräsch, undrade jag. Senare fick jag veta att det är en ganska ny kopia." Att tavlan skulle vara en senare kopia stämmer inte. Det är samma tavla, som samtidigt som kyrkan byggdes åren 1910-1912, beställdes i Sverige av Runös dåvarande kyrkoherde August Zetterqvist. I den artikel som jag skrev i Kustbon nr 2/1992 med anledning av kyrkans 80-årsjubileum kan jag citera följande: "Förlagan har varit altartavlan i Löderups kyrka i Skåne av den danske professorn Karl Bloch. Enligt Junne Öman, som upptäckt många altartavlor i svenska kyrkor med detta motiv, kan konstnären bakom Runötavlan ha hetat J.W. Perzén."

Jag instämmer gärna med Meta att tavlan, som benämns "Christus Consolator", är synnerligen väl bibehållen trots att den vid det här laget är nästan 90 år gammal.

Thomas Lorentz

Värva en medlem till kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner!

Vi välkomnar fler medlemmar i vår anrika förening, med rötter från 1909. Du som är medlem kan göra föreningen en tjänst samtidigt som du själv får en gåva som tack för besväret.

Den här boken får du...

som tack för hjälpen när du värvar en medlem: Andres Küngs bok "I svenska fotspår".

Så här gör du...

när du har värvat en medlem: ring Ulla-Stina på tel 08-612 75 99 och tala om vem som kommer att inbetala medlemsavgiften 100:- och vad du själv heter.

Boken kommer så fort den presumtiva medlemmen har betalat.

"Gullivers resor" Stora Aspö -89

6-23 juni 1998

Ormsöättlingen
Lars Jonsson

Fotografier 1961-1998

Vernissage
lördagen den 6 juni 1998 kl 12

Väsby konsthall
Optimusvägen 12B, Upplands Väsby
Tel 08-590 94 850

Lördag-söndag 12-16
Tisdag-torsdag 11-18
Fredag 11-16
Midsommarhelgen stängt.

Olofsdagen

*Besök Ormsö i sommar
och fira Olofsdagen den 29 juli 1998.*

Programplaneringen är i full gång, hittills är klart:

- Stockholms biskop Henrik Svenungsson deltar i högmässan tillsammans med Estlands biskop emeritus Kuno Pajula och Ormsö församlings diakon Ants Rajando.
- Djurö kyrkokör och Ormsö kyrkokör
- Ceremoni efter högmässan med anledning av Katarina Larssons f. Törnblom donation
- Två olika musikkonserter i kyrkan under eftermiddagen
- Underhållning med dans på festplatsen under kvällen

Programplaneringen fortsätter.

Information om inkvartering och resor kommer att finnas på SOV:s expedition, i Ormsöbladet och på Ormsö kyrkofonds hemsida på Internet, adress: sök på Alta Vista, Ormsö, Ormsö kyrkofond.

ORMSÖ KYRKOFOND I SAMARBETE MED
ORMSÖ FÖRSAMLING, DJURÖ FÖRSAMLING,
ORMSÖ HEMBYGDSFÖRENING OCH ORMSÖ KOMMUN.

Runöträff på Singö lörd 16 maj kl 16.00

Vi samlas i kyrkan, sjunger några av de gamla välkända psalmerna, lyssnar på sång och musik och någon textläsning samt deltar i en aftonbön.

Från kyrkan går vi över till församlingshemmet för en sällskaplig samvaro, under vilken vi också intar en enkla måltid till självkostnadspris.

För att kunna planera måltiden måste en bindande anmälan om deltagande göras i god tid till Henrik Melin, telefon 08-94 65 35 eller Kristina Österman, telefon 0175-100 49.

Hjärtligt välkomna!

Styrelsen för Runöbornas förening

Återlämnande av jorden

Under den gångna sommaren har rågångar röjts, vilket med ibland ganska stora avvikelser skett efter de gamla gränserna. Gränstenar har utplacerats och inkassering av ersättning för allt detta arbete har verkställts. Återlämnandet anses nu vara fullföljt; återstår utfärdandet av lagfarts- och äganderättsbevis, vilket väntas ske under vintern.

Elström dygnet runt

Sedan kommunen i somras kunnat inköpa ett nytt aggregat från Sverige till elverket på Rings har man på hösten beslutat att ha elström på dygnet runt.

Ny museiföreståndare

Det lilla museet har, sedan Marika Rein-tam och hennes man Jüri lämnade Runö 1995, varit utan föreståndare. Efter annonsering, även i Estniska Dagbladet i Stockholm, har bland sex sökande den yngste av dem, Märt Kapsta utsetts. Han är född 1969 i Kuressaare, har där fullgjort sina grundstudier och vidareutbildat sig vid Kulturgymnasiet i Viljandi. Han är sedan i höstas bosatt på Runö och har genom sin familj haft tidigare kontakter med ön. Vi hoppas på ett gott samarbete, speciellt vid återuppbyggandet av Korsgården.

Thomas Lorentz

En av Rickul/Nucköområdet största naturtillgångar är den vackra strandskogen. Den får inte förstöras genom felaktig avverkning, ohämmad bebyggelse eller nya vägar och spår för fordonstrafik. Föreningens byggnadskom-

mitté arbetar med ett förslag till åtgärder för att skydda strandskogen. Frågan kommer att diskuteras med estniska myndigheter.

Den enskildes rättigheter och skyldigheter när det gäller att ta hand om sin skog har diskuterats mycket de senaste åren. Områdets skogsbestånd inventerades i somras av Rune Gårdh från skogsägarnas riksförbund. Resultatet har redovisats på välbesökta föreningsmöten i Torshälla (över 100 deltagare!) och Stockholm och kommer att presenteras i Medlemsbladet. Vi behöver fler berättare från Nuckö! Kontakta Manfred Hamberg och kom på kulturkommitténs berättarträffar.

Årets årsmöte äger rum på Star Hotell Sollentuna den 12 mars med början kl 13.00 inläpp kl 12.00. Mado Limbak är inbjuden för att berätta om livet under sovjettiden.

Medlemsavgift, 150 kr, 50 kr t o m 25 år, och gåvor kan betalas in på föreningens postgiro 55 68 81 - 1.

Per-Erik Fyhr

Rågöspalten

Den 16 november föregående år ordnade Rågöföreningen ett informationsmöte kring markåterlämningen. Paldiski stads markreglerare, Ellen Kriisk, var inbjuden till mötet för att ge upplysningar. Det är hon som handhar ärendena på lokal nivå. Om det lyckas för oss att i tid upprätta avtal med lantmätare, kan gränsmarkeringarna i återlämningsprocessen påbörjas i sommar.

Harju landskapsmuseum, som ligger i staden Keila, planerar att ha en utställning i sommar med benämningen "Rågöborna, historia och folkkultur". Utställningen som öppnar i juni en vecka före midsommar, sker i samarbete med Estlands Folkmuseum (Esti Rahva muuseum) i Tartu, där det finns planer på en större utställning till år 1999.

Adressen till Harju landskapsmuseum är: Harjumaa Muuseum, Linnuse 9, Keila *Arnold Lindgren*

Vinster som ej avhämtades på Rågöbornas Luciafest 29/11: Z 67 U 3 Q 5 Z 100 U 84 Q 85. Ring 08-669 51 01.

Odenholms byalag

Holmborna har hållit sitt sedvanliga årsmöte 18 januari 1998 i Edebogården, Hallstavik och som vanligt var det välbesökt och trivsamt. Valter Erkas omvaldes som ordförande på ytterligare ett år och övriga representanter i byalaget kvarstår. Projektet med en stensulptur vid klockstapeln på Holmen, förkasta-

des då det visat sig mycket omständigt att genomföra. "Skulpturprojektet" kvarstår dock men materialet blir trä och arbetet fortsätter. Byalagets målsättning är att få minnesmärket på plats under året.

Ülo Kalm, Noarootsi vald, har gjort en förfrågan om hur många av odensholmarna som tänker närvara vid den förestående friluftsgudtjänsten/kyrkodagen 24 juni. Detta för att kunna planera aktiviteten som ingår i ett större projekt.

Mest praktiskt är att du som vet, eller när du vet eller när du kommer till Estland ringer kommunkansliet i Birkas/Purksi. Om du ringer från Sverige så är numret 009372-4793122, om du ringer i Estland 247-93122 och meddelar ditt deltagande.

Det kommer mera information genom byalagsmännen längre fram i vår. Lev väl!

Owe Fahlström

Det börjar dra mot vår och då är det dags för årsmöte. I år blir det söndagen den 29:e mars klockan 11.00 - 15.00 i Rågsveds Folkets Hus stora sal. En timme tidigare än vi är vana vid. Dörarna är öppna redan klockan 10.00 för er som vill sitta och prata en stund innan. Vi måste sluta senast klockan 15.00 eftersom lokalen är bokad efter oss. Vi har sedvanligt årsmötesprogram följt av kaffe med dopp till "självkostnadspris". Du som inte är medlem i OHF är naturligtvis välkommen att delta och vi hoppas att du också vill bli medlem. Efter årsmötet kommer vi att informera om vad vi vet i markåterlämningsfrågan samt annat av intresse för medlemmarna. Detaljerat program kommer i särskild kallelse.

Styrelsen har under hösten vid flera tillfällen diskuterat myndigheternas handläggning av de markåtersökningar som inlämnats av ormsöbor. Det har varit en behandlingsprocess från olika myndigheters eller deras verkställande organs sida som i våra ögon är helt oacceptabel. Vi har därför författat en artikel där vi påtalat dessa brister och efter översättning skickat denna till Sönumileht, en Tallinntidning med landsomfattande läsare och som lovat att publicera denna artikel. I denna har vi påtalat vad vi anser vara medvetet missbruk av de lagar och förordningar, som antagits av Estlands parlament och som möjligen kan betraktas som brott mot de mänskliga rättigheterna. Vi kommer att presentera artikeln på årsmötet och ser fram emot att få läsa den i

tidningen. Detta har vi gjort för att påtala missförhållandena och göra allmänheten uppmärksam på situationen.

På styrelsens vägnar önskar jag er välkomna till Rågsved den 29 mars 1998, klockan 11.00.

Hälsningar

Nils Gärdström, ordförande

Aibolands museum

Förberedelserna inför ivigningen av vår huvudutställning, nu till midsommaren, intensifieras allt mer. Tack alla ni som så generöst bidragit till möjliggörandet av detta viktiga etappmål.

Det är en ren lycka att se hur skaran av estlandssvenskar som vill delta i arbetet och gemenskapen kring museet växer hela tiden. Varannan torsdag träffas här ett mycket positivt och ivrigt estlandssvenskt gäng. De förbereder iscensättandet av ett ormsö bröllopskalas, vilket kommer att bli utställningens huvudattraktion. I övrigt kommer de olika bosättningsområdena att presenteras vart och ett för sig i den stora utställningssalen. Vi är angelägna om att estlandssvenskarna själva uttrycker sin uppfattning och tar aktiv del i uppbyggnaden av denna huvudutställning. Vad, vilka foton, vilka föremål, till exempel, tycker ni själva vi skall visa som typiska för Vippal, för Runö, för Ormsö o s v?

Välkomna att ta kontakt med respektive hembygdsförening, Stiftelsen Aibolands Museum eller direkt med oss på museet i Hapsal.

Per Ehn

Projektledare Aibolands Museum

BOKANMÄLAN

Stig Appelgren, *Estlands svenskar och svenskbygd. Bibliografi*. Estlandssvenskarnas folkliga kultur 8. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXIII. (Distribution Almqvist & Wiksell International, Stockholm.) Uppsala 1997. 125 sidor.

Stig Appelgren har förtecknat nästintill 2400 bibliografiska poster som hänförs till stort och smått om estlandssvenskarna, deras historia, språk, kultur och samhällsliv. Den estlandssvenska utlöparen i Gammalsvenskby i södra Ukraina inkluderas och förteckningarna omfattar Estland, Ukraina, Sverige och Kanada; de kulturella kontakterna med Finland är också uppmärksammade. Man ska nog vara mest tacksam för det som är smått, eftersom detta

lättast dränks i informationsfloden. En lång rad av posterna hänförs sig således till artiklar och notiser i tidningar och tidskrifter, något som är ytterst ansträngande att spåra på egen hand. Appelgrens bok är mycket ambitiös, för det första när det gäller fullständighet, för det andra när det gäller själva den bibliografiska handeringen. Flera register förhöjer värdet.

Grundordningen i denna bibliografi är de svenska folkbibliotekens uppställning (E för pedagogik, N för geografi, etc.), men inom denna grundordning har förf. egna underavdelningar som är anpassade till syftet. Numerärt dominerande är Historia (K), Biografier (L) och Folkkultur (M). Till detta har fogats en topografiskt ordnad säravdelning (s. 18-36), där sökorden är namnen på öar och orter. De oftast återopade författarna är Viktor Aman, Gideon Danell, Edvin Lagman, Elmar Nyman, Joel Nyman, Hjalmar Pöhl, Carl Russwurm och Nils Tüberg.

Bibliografien är tack vare sin utförlighet och sin tekniska utformning ett utomordentligt hjälpmedel för den som vill tränga in i och studera estlandssvenskt liv och leverne. Redan läsningen av denna bok ger ett slags överblick över kunskapen om det estlandssvenska. Bibliografien är okommenterad, d.v.s. förf. förmedlar inte sina omdömen om de arbeten han förtecknat. Ett enstaka undantag görs, när förf. noterar Joachim Fredrik Ekmans *Beskrifning om Runö i Liffland* (325 sidor, Tavastehus 1847). I all blygsamhet tillfogas då Ernst Kleins omdöme om Ekman. Slutraden lyder: "[Ekmans] bok visar en utmärkt observationsförmåga och en ovanlig förståelse för runöfolket och dess levnadsförhållanden, och utgör en värdefull källa för kännedomen om äldre förhållanden på ön." Fler noteringar av detta slag hade varit välkomna. Åtminstone kunde förf. ha förmedlat något om sina egna mödor. Tyvärr är författaren väldigt sparsam med upplysningar om hur materialet insamlats och hur arbetet har gått till. Hur fullständigt anser förf. själv att det är? Och hur hittar forskaren lättast fram till alstren? Med säkerhet finns det allra mesta av det bibliograferade materialet i svenska universitetsbibliotek, men med deras uppställningar är det ofta tidsödande att begära fram större materialmängder. Var finns urklippssamlingar, boksamlingar och bibliotek med det estlandssvenska som specialitet och särskild service för den vetgirige?

Mycket vill ha mer. Författarens gräns framåt har satts vid 1984 och på den punkten är han benhård. Under posten 18 (*En bok om Estlands svenskar*) som utkom med 3 volymer före 1984 saknas således upplysningen att det även finns en fjärde volym (1990, 236 s.). Man kan givetvis ha största förståelse för att förf. har satt ett slutdatum men samtidigt beklaga att de senaste 14 årens politiska utveckling, Sovjetunionens fall

och upplösning samt pånyttfödelsen av kontakterna mellan Sverige och det inte helt utplånade svenska Estland, ännu inte finns representerat i en liknande bibliografi. En rekommendation är att denna bibliografi också publiceras elektroniskt och på sikt förses med ett addendum för åren efter 1984.

Redan ett bläddrande fram och tillbaka i förteckningen är både tankeväckande och kunskapsbringande. Detta utmärkta bibliografiska opus speglar inte minst mellankrigstidens ganska omfattande rikssvenska engagemang för estlandssvensk kultur och estlandssvenskarnas situation samt denna folkgrupps ambition efter andra världskriget att dokumentera sin egen kultur.

Harald Runblom
Uppsala universitet

Dataspel-recension

Vill du få chansen att bli vald till svensk kung? Eller vill du uppleva äran i att behålla Finland, de baltiska provinserna och Pommern under svenskt välde? Nu har du chansen att känna dig storsvensk, åtminstone i fantasin, i denna dataspelvariant av spelet SVEA RIKE.

Du får välja roll som huvudman för någon av de fem högadliga släkterna Brahe, Sture, Grip, Tre Rosor eller Eka. Sedan får du odla ditt jordbruk och bruka ditt bergsbruk samt handla med de varor du producerat och föra en god utrikespolitik gentemot de fyra mäktiga grannarna; Danmark, Polen, Ryssland och den tyska kejsarstaten. För du krig kan du eventuellt utöka ditt territorium, men du riskerar också att förlora delar av ditt land. Spelet tar sin början med Gustav Vasas trontillträde och pågår genom den svenska historien fram till och med år 1818, då Karl XIV Johan tillträder (om du inte dessförinnan har ändrat historiens gång). Spelet bryts av då och då av informationsmeddelanden om tillträdande kungar och aktuella vetenskapsmän (och -kvinnor) och kulturpersonligheter samt finurliga små minispel där du kan vinna anseende poäng och silver eller andra fördelar. Att spelet är roligt intygar undertecknad som lyckats tillträda den svenska tronen år 1818 under familjenamnet Eka med poängtalet 498 som rekord hittills. Visst skulle det kunna förbättras på några punkter, men det är fängslande som det är - vilket betyder att du behöver ha god tid på dig (du kan dock spara)!

Spelet finns både för PC och Mac, kräver en cd-romspelare eller 150 MB ledigt hårddiskutrymme och helst en pentiumprocessor. Priset är ca 450:-, vilket kan anses vara lite väl högt.

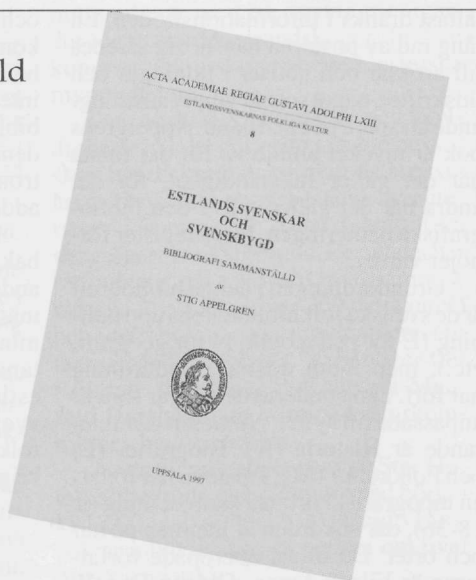
Jörgen Hedman

Bibliografi sammanställd
av Stig Appelgren

Estlands svenskar och svenskbygd

UTGIVEN AV
ACTA ACADEMIAE
REGIAE GUSTAVI ADOLPHI
LXIII
(GUSTAV ADOLF-AKADEMIN)
ANGÅENDE ESTLANDSSVENSKARNAS FOLKLIGA KULTUR

Finns att köpa hos SOV. Medlemspris 200:-

Sovjetmilitären ...

Forts fr s 7.

spaningar för gränstrupperna... Det fanns noggranna instruktioner på ryska om hur man skulle förfara när olika situationer skulle uppstå i de olika posteringarna.

Förmodligen gick man helt enligt instruktionerna den natt i början av 1950-talet då en brittisk ubåt ilandsatte ett antal estniska motståndsmän som skulle verka som agenter i Sovjetestland.aktionen var helt infiltrerad av KGB, men meningen var att ubåten skulle lägga till längre österut och att agenterna skulle få gå iland ostörda. Gränsvakternas befälhavare, kapten Koslov, stupade i likhet med samtliga agenter vid de strider som uppstod i Spitham när instruktionerna åtluydes. Ett minnesmärke över kapten Koslov restes efter händelserna och fanns kvar i Spitham ännu förra året. Gränsvakternas instruktioner på poster-ringarna blev raskt fina souvenirer när de sovjetiska gränstrupperna drog sig tillbaka 1993-94 och idag kan man knappast hitta något av sådana genuina KGB-minnesmärken. Till den utställning om sovjettiden i svenskbygden som så småningom kommer att visas på Aibolands Museum i Hapsal kan lyckligtvis en del utrustning från gränsvaktposteringarna vara med - erövrade under dagarna för tillbakadragandet av museets dåvarande direktör och denna artikels författare.

Förutom i posteringarna längs stränderna huserade gränsvakterna också i kaserner på olika håll i gränszonen. Under den första sovjettiden bodde man på ockuperade herrgårdar eller i vanliga boningshus, efter hand byggdes särskilda, större kaserner och bilstationer.

En sådan fanns i Korkis, en i Kolvik i Vippal, en i Ristna, en i Neve strandby, en i Spitham (senare också vid Rosleps kapell) och en på platsen för Pasklep hove på Nuckö där man numera knappast kan ana att det funnits en herrgård en gång. I Hapsal fanns längst ut på den östra udden en stor gränsvaktstation med snabbgående båtar som kunde rycka ut om någon postering slog larm, en motsvarande station fanns i Rågervik där också gränsvakter utbildades vid en särskild anläggning norr om staden.

Ormsö har ännu knappast nämnts i artikelserien. Det beror på att förhållanden vis litet av sovjetmilitär var baserad på ön. Gränsvakterna fanns där dock ända till hösten 1992 med posteringar längs den norra stranden och med en stor kasern i Hullo. I Norrby, Förby, Kärrslätt, Diby, Borrby och på ett par av skären norr om huvudön hade man posteringar av olika slag. Totalt beräknas gränsvakterna på Ormsö ha kontrollerat ungefär 35 hektar mark, vilket i dessa sammanhang naturligtvis är en ren obetydlighet, liksom de små miljöstörningar som oljeläckage och liknande har gett upphov till.

Inåt land fanns också posteringar längs vägarna på olika håll för att kontrollera tillträdet till gränszonen, men också längs de större vägarna för att kontrollera vilka som färdades där. Sådana posteringar sköttes dock inte av gränstrupperna utan av KGB:s inrikes-trupper. Atminstone formellt var det mycket svårt att få tillträde till gränszonen för den som inte bodde där. Det visar sig dock efter hand att estlandssvenskar, bosatta i Sverige, redan vid mitten av 60-talet eller kanske ännu tidigare, lyckades ta sig ut till de gamla hembyarna på för sovjetmakten illegala, och naturligtvis ytterst riskfyllda, besök.

Militäranläggningarna i framtiden.

I samband med förhandlingarna om ett avtal om ryskt trupptillbakadragande togs också frågan upp om ersättning för de skador som sovjetisk militär åstadkommit och om uppröjning av de olika militära anläggningarna. Eftersom staten Ryssland i dessa sammanhang inte erkänner något ansvar för Sovjets aktioner, kom något ersättningsavtal inte till stånd utan den sanering och uppröjning som måste göras, får ske inom ramen för estniska statens budget eller med hjälp av internationellt stöd. Saneringen av ubåtsträningsanläggningen i Rågervik har sålunda till stora delar skett med bistånd ifrån olika länder, vilka ingått i den internationella expertkommittén för anläggningen. På samma sätt har en internationell expertkommitté bildats under 1997 för att ta hand om anrikningsanläggningen i Sillamäe, där man kan frukta växande radioaktiva läckage ut i Finska Viken. För Rågöarna och Odensholm, vilka ju är svårt belamrade med olika bombrester och blindgångare ända från 1940-talet, har Sverige givit biståndsmedel för viss uppröjning med hjälp av svensk expertis och svenska flottan har röjt minor i de estniska farvattnen under ett par somrar. Man kan efterhand förvänta sig att blindgångarna röjs och att det därmed blir möjligt att någorlunda säkert beträda öarna igen.

När det gäller de mer "vanliga" militära anläggningarna på fastlandet har dessa över åren inventerats, man har klarlagt att de inte avger radioaktiv strålning, vilka utsläppsmängder och vilka substanser det är fråga om, samt var man t.ex. kan riskera att finna blindgångare i anslutning till skjutfält. Något större uppröjnings- och saneringsarbete har i allmänhet inte påbörjats, eftersom det inte funnits pengar till detta. Folk har på många håll tagit saken i egna händer och försett sig med byggnadsmaterial, vilket i kombination med att baserna är dåligt byggda gör att anläggningarna blir alltmer ruinlika. Dessa små och stora spökstäder är inte trevliga för omgivningen och borde självfallet röjas bort, med undantag för några lämpliga objekt som i framtiden tillsammans med annat kan påminna om den 50-åriga sovjetiska våldtåkten på ett litet fredligt land. Fram till ett sådant läge är det dock långt och jag fruktar att vi länge än får dras med olika sovjetiska militära minnesmärken i svenskbygden och dess omgivning.

Errata, tidigare delar av artikelserien (Kustbon nr. 1/97 och 3/97)

Del 1, sid 5 mittspalten skall stå mikroSievert.

Del 2, sid 4. Laydes heter Laoküla på estniska.

Del 2, Bildsammanblandning: bilden sid 5 skall vara kvarstående kaserner på Odensholm (foto Tiina Peil) medan nedre bilden sid 7 skall vara hamnmagasin i Rågervik (foto Göran Hoppe).

Vår kära
Getrud Svedberg
f Jonell

* 25 mars 1905 på Ormsö
† 24 december 1997

Lennart och Berit
Gunhild och Torsten
John och Lill-Gid
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syster
Släkt och vänner

*Du var en länk till en tid
som var
En epok sedan länge
förliden
Ett hjärta så varmt
med en hjärna så klar
Du levde helt i tiden*

Vår älskade
Maria Thomsson

* 10 april 1910
† 7 januari 1998

Ingrid och Sven
Ingvar och Ingvor
John och Gun
Sven och Ann
Claes-Göran och Ingegerd
Britt-Marie
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syster
Övrig släkt och vänner

*Herren är min herde,
mig skall intet fattas,
han låter mig vila
på gröna ångar,
han för mig till vatten
där jag finner ro.
Psalmt 23*

Vår käre
Axel Blomberg
* 16 maj 1910
† 8 januari 1998

Lina
Brita och Arnold
Stina och Per
Lennart och Anita
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Minnet lever,
det kan ej jordas
det kan ej gömmas
i stoft och grus
Nej, det skall leva
i fågelsången
i blomsterdoft
och i vindens sus.*

Vår kära
Elisabeth von Rosen

f von Rosen
* 11 december 1926
† 16 januari 1998

Ps 143/10

Hans
Dietrich, Katharina,
Jürgen med familjer.
Släkt och vänner i Tysk-
land, Sverige och Estland

Begravningsgudstjänsten
har ägt rum i stillhet.
Gravsättningen sker på
Nuckö.

Vår käre Far,
Morfar, Farfar,
Gammelmorfar och
Gammelfarfar

Johannes Ahlberg
* 23 december 1899
i Rikull
† 4 januari 1998

Barn Barnbarn
Barnbarnsbarn
Barnbarnsbarnsbarn
Syster
Släkt och vänner

*Arbetsfyllt och strävsamt
har ditt liv varit.
Lugn och stilla blev din
död.*

Vår käre
Kristof Talberg
* 29 november 1906
i Rickul
† 18 december 1997

Pauline
Helga och Einar
med familjer

*Många blev åren du
vandrade här.
Så trogen, så verksam i
tiden.
Nu mättad av ålder
förunnat dig är
att få njuta den eviga
friden.*

Vår kära Mor,
Svärmor, Mormor, Farmor
och Gammelfarmor
Maria Kopparberg
* 16 oktober 1909
† 13 december 1997

Gun och Rune
Bertil och Margareta
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Broder
Övrig släkt och vänner

*Ett hjärta av godhet
har slutat att slå
Den eviga vilan har
kommit
Oändlig är saknaden,
bitter och stor
Dock finnes en tröst
Du sover i ro*

Vår käre
Johan Widgren
* 29 oktober 1909
på Ormsö
† 26 december 1997

Christer och Kristina
Cathrin
Catja Tanja
Övrig släkt och vänner

*Så skimrande
var aldrig havet
och stranden
aldrig så befriande*

Vår kära syster
och moster
Meeta Int

f Laning
* 8 juni 1913 på Nuckö
† 26 december 1997

Syskon och syskonbarn
med familjer
Släkt och vänner

*I minnet du lever
du finns alltid kvar
i minnet vi ser dig
precis som du var*

Litet bidrag är också välkommet!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kulturförening. Ansvaret att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömska, är ett arbete som inte får avstanna. Postgiro 35 13 11-6. Angående donationer eller testamenten kontakta Sven Salin, Bertil Westerman eller Elmar Nyman.

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER
Styrelsen

Till minne av
Maria Kopparberg

En sista hälsning
från Gotthard
och Ulla-Britt
Linnea och Gunnar

GUDSTJÄNSTER I DEN
SVENSKA
S:T MIKAELSKYRKAN
I TALLINN 1998

26 apr	19 jul	18 okt
10 maj	9 aug	1 nov
24 maj	23 aug	15 nov
7 jun	6 sep	6 dec
21 jun	20 sep	25 dec
5 jul	4 okt	

Samtliga gudstjänster firas på svenska och påbörjas kl 12.00. Efter varje gudstjänst serveras kyrkkaffe.

Tillsynspräst är Mårten Andersson, kyrkoherde i Eckerö församling på Åland.

Mycket välkomna!

Adress: Riiutli 9 (Gamla stan)

I församlingen finns uppgifter ur dess Födelse- och Dopbok från och med januari 1926 till och med 27 december 1941 - det vill säga födelsedatum, dopdatum, barnens namn, föräldrarnas (målmannens) namn och yrke, deras konfession, barnets födelseort, plats för dopen samt namn på förrättningsperson, namnen på faddrar, kön. Om någon önskar uppgifter från oss är alla förfrågningar välkomna brevlades.

Vänliga hälsningar Ivar Boman

Mot Estland

Forts fr s 16.

med människorna har gett oss nya synvinklar och insikter. Och även icke-ornitologer kan tycka det är kul att se och höra en massa fåglar. I alla fall storkar och örnar.

Vi har gjort en resa bakåt i tiden. Till saftsoppans och bröduppdingens tid, den tid då det kunde stå en enda ko i lagårn och då storken promenerade efter plogen i fårorna.

Men Estland är ett land under snabb förändring. För snabb, fruktade eldsjälens Kaja. Överallt ser man de bjärta kontrasterna mellan gammalt och nytt, mellan rikedom och fattigdom. Det skulle vara spännande att återvända om tio år. Är Hapsal åter en fashionabel badort då? Har några estlandssvenskar

återvänt? Kommer Ormsö att ha utvecklats som samhälle? Eller är det enbart en plats för rekreation och fritidsboende? Har ekonomin fortsatt att förbättras? Har samhällets modernisering gått långt? Och - viktigast av allt - är Estland fortfarande ett fritt land?

Det känns som om vi fått nosa på den gamla estlandssvenska kulturen i allra sista ögonblicket. Visserligen finns det svenska kanske kvar i större utsträckning på Nuckö, där den svenska skolan i Birkas finns, men den gamla bonde- och fiskarkultur som Maria Murman och Oskar Friberg representerar är väl ändå dömd att gå i graven. I Hapsal inreds glädjande nog nu ett museum för denna kultur.

Men även om den estlandssvenska gamla kulturen går i graven kommer dess spår väl ändå att finnas kvar? Nog kommer man väl vid det där framtida besöket kunna ana påverkan från denna gamla kultur? Hur? Många lär sig svenska nu, det är ofta tredje språk på gymnasiet och även i grundskolan förekommer undervisning i svenska. Det kommer att finnas människor som intresserar sig för det gamla arvet, som inte vill släppa taget om de gamla rötterna. Det tror i alla fall jag.

Så det är klart att vi måste komma tillbaka om några år. Då skall vi komma till Hapsal en fullmånenatt i augusti. Jag vill så gärna se spökflickan i domkyrkans fönster. Jag känner att hon kallar på mig.

Fotnot: Britt Engdal från Hönö skriver barn- och ungdomsböcker, oftast med motiv från Bohuslans gamla fiskarmiljöer. "Vågorna viskar" och "Tjottar fiskarungar" är ett par exempel. Våren 1997 gjorde hon en resa i Estland och skickade sedan sin resedagbok till oss. Vem vet, kanske hon så småningom skriver en barnbok om svenskarna i det gamla Estland?

FAMILJENYTT

DIAMANTBRÖLLOP

firar i Spånga 17 juni 1998 Johan Engdahl f. 1 maj 1914 från Hullo, Ormsö med makan Gertrud, f Nyblom 17 november 1916 från Rälby, Ormsö.

De få som ännu lever och minns parets bröllop i S:t Olaikyrkan är bland gratulanterna.

Snart födelsedag?

Fyller du 40, 50, 60, 65 etc och vill bli omnämnd här i Kustbon?

Skicka då in uppgifter om namn (ev flicknamn), födelsedatum och ort (bördig från ...) till

Kustbon, Roslagsgatan 57,
113 43 Stockholm.

Eller ring Ulla-Stina Rundgren
08-612 75 99 mån-tor 9-14
tor även 17-20.

AVLIDNA

Erna Esken, född Benström den 5 oktober 1921 i Bärtelsgården Vippal, avled den 4 november 1997 i Toronto

Osvald Blomberg, född den 2 november 1923 i Rickul, avled den 14 november 1997 i Stockholm

Astrid Espling, född Lundberg den 25 december 1934 på Rågöarna, avled den 24 november 1997 i Lidingö

Maria Appelblom, född Pihlman den 18 december 1923 på Ormsö, avled den 2 december 1997 i Jordbro

Maria Sköldegren, född Lindblom den 30 september 1915 på Ormsö, avled den 3 december 1997 i Vallentuna

Algot Erland Nee, född den 2 december 1940 på Runö, avled den 8 december 1997 i Lidingö

Herman Heyman, född den 4 januari 1920 i Rickul, avled den 11 december 1997 i Stockholm

Hjalmar Ahlberg, född den 12 december 1921 på Ormsö, avled den 16 december 1997 i Stockholm

Aliide Vinter, född den 4 september 1907 i Korkis, avled den 27 december 1997 i Kumla

Gunnar Fredrik Nyblom, född den 15 maj 1924 på Ormsö, avled den 28 december 1997 i Stockholm

Johan Engström, född den 11 september 1908 på Ormsö, avled den 30 december 1997 i Stockholm

Erik Gustav Zeisig, född den 23 oktober 1932 i Nuckö, avled den 2 januari 1998 i Saltsjö-Boo

Irene Nyman, född den 8 november 1907 i Nuckö, avled den 5 januari 1998 i Stockholm

Arne Johannes Ahlkvist, född den 13 maj 1939 på Ormsö, avled den 9 januari 1998 i Tyresö

Maria Hilda Pettersson, född Storholm

den 20 mars 1932 på Ormsö, avled den 24 januari 1998 i Eskilstuna

Arnold Kibus, född den 22 september 1906 på Nuckö, avled den 24 januari 1998 på Nuckö

Nils Johannes Zeisig, född den 11 februari 1935 på Nuckö, avled den 3 februari 1998 i Hässelby

Lars Beckman, född den 18 maj 1902, Ormsö, avled den 27 februari 1998 i Älvsjö.

BEMÄRKESEDAGAR

2:A KVARTALET 1998

96 ÅR

Karin Beckman, född Wikström den 27 maj 1902, Ormsö

95 ÅR

Katarina Nee, född Nee den 22 april 1903, Ormsö

93 ÅR

Ida Uusmets, född Ahlberg den 24 april 1905, Reval

Nikolai Luks, född den 30 maj 1905, Rickul

92 ÅR

Benita Hallberg, född Perman den 2 april 1906, Reval

Voldemar Söderlund, född den 10 juni 1906, Rickul

Anna Maria Neemre, född Orgmets den 18 juni 1906, Pärisea

91 ÅR

Maria Gärdström, född Appelblom den 18 maj 1907, Ormsö

Maria Hultman, född Vidgren den 28 maj 1907, Ormsö

90 ÅR

Johannes Edvin Nyberg, född den 6 april 1908, Ormsö

Melita Treiberg, född Stenberg den 10 april 1908, Rickul

Agneta Bolander, född Alkvist den 24 april 1908, Ormsö

Amelie Holgersson, född Vestersten den 30 april 1908, Nuckö

Ellen Armilde Viksten, född Mölder den 16 maj 1908, Reval

Mathilda Magnusson, född Tegelberg den 2 juni 1908, Rickul

Akulina Freiberg, född den 24 juni 1908, Reval

85 ÅR

Agnes Esmeralda Paljasmaa, född Toim den 3 april 1913, Neve/Vippal

Osvald Berkman, född den 14 april 1913, Nuckö

Paul Tarvas, född den 20 april 1913, Reval

Johannes Rickard Ambros, född den 20 Maj 1913, Nuckö

Egon Valentiono Vellesoo, född den 2 juni 1913, Reval

Lydia Gärdström, född Lindström den 9 juni 1913, Ormsö

Arnold Holmberg, född den 12 juni 1913, Dagö

Elfride Johanna Backman, född den 21 juni, Nuckö

Alfred Skönberg, född den 22 juni 1913, Laitse

80 ÅR

Maria Fagerros, född Nygren den 1 april 1918, Ormsö

Ida Brunberg, född den 2 april 1918, Rickul

Valter Brunberg, född den 11 april 1918, Rickul

Voldemar Suurvee, född den 17 april 1918, Reval

Ellen Kuuskne, född Väin den 21 april 1918, Reval

Maria Åkerbäck, född Grundström den 28 april 1918, Ormsö

Alma Fagerström, född Lindström den 17 maj 1918, Vippal

Maria Ahlberg, född Dahl den 18 maj 1918, Ormsö

Johan Stenros, född den 19 maj 1918, Ormsö

Johannes Brunberg, född den 25 maj 1918, Rickul

Erika Markus, född Terk den 30 maj 1918, Reval

Elfride Luik, född Fagerström den 5 juni 1918, Vippal

Junne Öman, född den 7 juni 1918, Runö

Hilda Hamberg, född Derblom den 13 juni 1918, Nuckö

Leontine Woosel, född Treiberg den 26 juni 1918, Rickul

Anders Åkerman, född den 27 juni 1918, Ormsö

75 ÅR

Alrik Rosen, född den 1 april 1923, Nargö

Laine Elisabeth Lindström, född Savik den 2 april 1923, Arensburg

Helga Vesterman, född Vesterbom den 2 april 1923, Rickul

Fridolf Ahlberg, född den 3 april 1923, Rickul

Osvald Vilhelm Bertholm, född den 6 april 1923, Rågöarna

Maria Schönberg, född Smens den 6 april 1923, Runö

Voldemar Rudolf Koinberg, född den 7 april 1923, Nuckö

Erika Leonitta Soots, född Sagor den 7 april 1923, Reval

Gunnar Söderholm, född den 10 april 1923, Nuckö

Aurelia Armilde Johansson, född Söderholm den 12 april 1923, Nuckö

Ingvald Brunberg, född den 14 april 1923, Rickul

Maria Eriksson, född Sandell den 14 april 1923, Ormsö

Gustav Rant, född den 18 april 1923, Nuckö

Alma Hammerman, född Nordbäck den 29 april 1923, Ormsö

Elfrida Andersin, född Sjöman den 2 maj 1923, Ormsö

Katarina Bergström, född Hedenström den 2 maj 1923, Ormsö

Alma Melania Frisk, född Peedu den 3 maj 1923, Nuckö

Alice Eriksson, född Berkman den 6 maj 1923, Nuckö

Linda Armilda Hallman, född Ribon den 7 maj 1923, Nuckö

Ellen Agnes Lausson, född Samberg den 8 maj 1923, Korkis

Ingrid Xenia von Sydov, född Dyrberg den 18 maj 1923, Rickul

Aurelia Roberg, född den 25 maj 1923, Nuckö

Axel Ahlberg, född den 26 maj 1923, Rickul

Edvin Evald Talback, född den 14 juni 1923, Nuckö

Alfa Ragnhild Karlsson, född Grönberg den 16 juni 1923, Nuckö

Edvin Andrei Arvik, född den 21 juni 1923 Ormsö

Aino Johansson, född Adra den 29 juni 1923 Reval

70 ÅR

Maud Luks, född den 28 februari 1928, Rickul

Elin Jansson, född Nilsson den 10 mars 1928, Rickul

Sven Algot Storm, född den 1 april 1928, Ormsö

Elvine Maria Hjertlöv, född Timmerman den 1 april 1928, Ormsö

Anders Hjalmar Slät, född den 2 april 1928, Ormsö

Elna Elvira Strömkvist, född Treiberg den 8 april 1928, Rickul

POSTTIDNING B

Svenska Odlingens Vänner
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned
113 54 Stockholm
ISSN 0345-6706

Sylvia Stein, född den 12 april 1928, Reval

Karin Svensson född Brunberg den 14 april 1928, Rickul

Johannes Lilja, född den 15 april 1928, Ormsö

Oskar Alexander Rosen, född den 17 april 1928, Nargö

Astrid Viljamaa, född den 24 april 1928, Reval

Axel Alrik Ahlström, född den 3 maj 1928, Ormsö

Elna Gunhild Tanseri, född den 3 maj 1928, Nuckö

Alrik Erhard Engman, född den 14 maj 1928, Nuckö

Albert Reinhold Åkerblad, född den 15 maj 1928, Rickul

Albin Lars Massalin, född den 18 maj 1928, Ormsö

Aksel Törnebo, född den 19 maj 1928, Reval

Viktor Engman, född den 20 maj 1928, Nuckö

Axel Emil Sjöman, född den 21 maj 1928, Ormsö

Lennart Henning Hammerman, född den 22 maj 1928, Ormsö

Ellen Rågmo, född Barud den 25 maj 1928, Nuckö

Ago Lennart Loide, född den 1 juni 1928, Reval

Hilda Elfrida Ingeborg Targama, född Hedenström den 4 juni 1928, Ormsö

Nelli Andersson, född Ahlberg den 11 juni 1928, Rickul

Leili Lund, född Klaman född den 12 juni 1928, Korkis

Astrid Jern, född Hansson den 18 juni 1928, Nuckö

Salme Barud, född Ribon den 18 juni 1928, Nuckö

Elna Gunhild Stahl, född Ahlberg den 24 juni 1928, Rickul

Agnes Julianne Vesterberg, född Stahl den 25 juni 1928, Rickul

☞ 65 ÅR ☞

Gottfrid Nyman, född den 1 april 1933, Nuckö

Sten Allan Vestersten, född den 1 april 1933, Reval

Daniel Freiman, född den 7 april 1933, Nuckö

Gundel Marianne Noren, född Boman den 8 april 1933, Rickul

Signe Sivera Dyrberg, född Sjöström den 9 april 1933, Ormsö

Sigrid Forslund, född Rosenblad den 19 april 1933, Ormsö

Irene Glans född Stahl, den 20 april 1933, Rågöarna

Elsa Gunhild Andersson, född Ahlblom den 23 april 1933 Ormsö

Gunhild Sjöberg, född Lindström den 23 april 1933, Nuckö

Silvia Gunhild Heyman, född den 25 april 1933, Rickul

Lehti Armilde Lin, född den 30 april 1933, Rickul

Einar Erik Hammerman, född den 2 maj 1933, Ormsö

Charles-Sven Besterman, född den 6 maj 1933, Rickul

Hjalmar Grönlund, född den 7 maj 1933, Rågöarna

Lennart Puman, född den 17 maj 1933, Nuckö

Sylvia Fredriksson, född Espling den 19 maj, Rågöarna

Brita Mathilda Magnusson, född den 19 maj 1933, Rickul

Alfred Sedman, född den 21 maj 1933, Nuckö

Emil Brandt, född den 26 maj 1933, Nuckö

Luule Palundi, född den 27 maj 1933, Rickul/Tapa

Sven Beckman, född den 1 juni 1933, Ormsö

Klara Luks, född den 1 juni 1933, Rickul

Rosine Vikman, född den 9 juni 1933, Nuckö

Hardy-Hilding Schönberg, född den 10 juni 1933, Rickul

Ingeborg Tanseri, född den 10 juni 1933, Rickul

Ester Beckman, född den 11 juni 1933, Ormsö

Endel Reinhold Hamberg, född den 13 juni 1933, Rickul

Elna Picton, född Strandberg den 25 juni 1933, Runö

☞ 60 ÅR ☞

Olof Falk, född den 4 april 1938, Runö

Robert Falk, född den 4 april 1938, Runö

Irma Pelmas, född den 5 april 1938, Reval

Olof Johan Beckman, född den 8 april 1938, Ormsö

Arvid Sedman, född den 8 april 1938, Nuckö

Nils Nyman, född den 11 april 1938, Nuckö

Leili Puman, född den 17 april 1938, Nuckö

Evert Vesterman, född den 17 april 1938, Rickul

Signe Gunhild Lindblad, född Blomman den 23 april 1938, Ormsö

Endel Sekobon, född den 24 april 1938, Nuckö

Ingvar Johannes Stenros, född den 24 april 1938, Ormsö

Ingeborg Adele Blomman, född den 25 april 1938, Ormsö

Sven August Sandsten, född den 2 maj 1938, Rickul

Tönis Hallberg, född den 5 maj 1938, Reval

Matti Pikner, född den 16 maj 1938, Ormsö

Ernst Endel Besterman, född den 17 maj 1938, Rickul

Valter Imanuel Aman, född den 21 maj 1938, Nuckö

Helle-Reet Sikar, född den 24 maj 1938, Reval

Maj-Britt Solveig Persson, född Granberg den 24 maj 1938, Rickul

Olof Ernst Österman, född den 1 juni 1938, Runö

Brita Linnea Karlsson född Blomberg, den 4 maj 1938, Rågöarna

Ola Sedman, född den 15 juni 1938, Nuckö

Elin Ingrid Björkman, född den 16 juni 1938, Ormsö

Stig Olof Klippberg., född den 17 juni 1938, Rickul

Enn Leis, född den 26 juni 1938, Padise

☞ 50 ÅR ☞

Inger Cecilia Lundström, född den 9 april 1948, Stockholm/Ormsö

Greger Kjell Ingemund Michelin, född den 9 april 1948, Stockholm/Ormsö

Jaan-Hans Varik, född den 13 april 1948, Uppsala/Nuckö

Inger Nemeth, född Carlsson den 18 april 1948, Stockholm/Rickul

Marit Emthen, född Tennisberg den 28 april 1948, Södertälje/Rickul

Sven Olof Lindström, född den 29 april 1948, Märsta/Ormsö

Lennart Valentin Alun, född den 6 maj 1948, Eskilstuna/Nuckö

Lars Jonsson, född 27 maj 1948, Stockholm/Ormsö

Carmen Ingrid Arm, född den 29 maj 1948, Norrköping/Reval

Laila Anneli Inga Margit Jönsson, född den 2 juni 1948, Olofström/Rickul